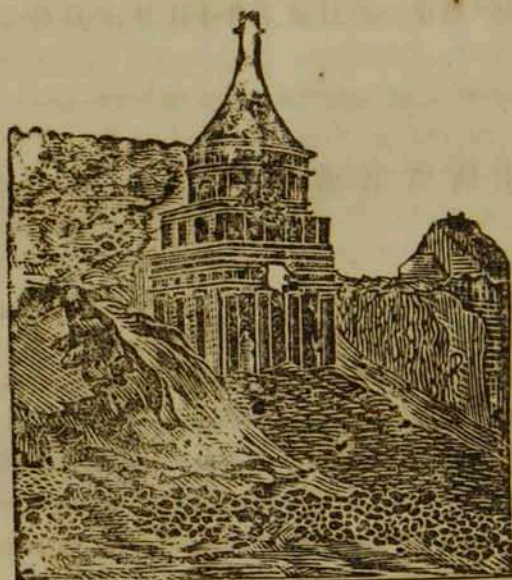

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

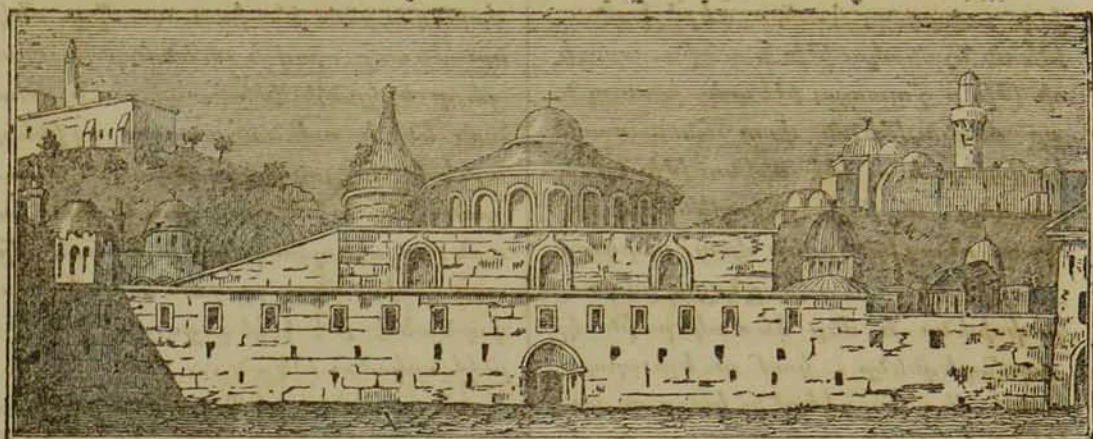
ԼՕԳԵՅԻՆ, ԲԱՆԸՄԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻՐԱՄԵԼՅՈՒ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ
Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՄՐԲ ՈՃ ՅԱԿՈՎԱԲԵԱՆՑ

1871

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ՏԵՐԻ
ԹԻՒ 3.

Ա. Մ Ս Ա. Գ Ի Ր

ՄԱՐՏ 31.
1871.

Ա. Զ. Գ. Ս. Յ. Ի. Ն., Բ. Ա. Ն. Ս. Ս. Ի. Ր. Ա. Կ. Ա. Ն. Ե. Ի. Գ. Ր. Ա. Գ. Ի. Տ. Ա. Կ. Ա. Ն.

Ս Ի Մ Ո Ն Պ Ե Տ Ր Ո Ս (*)

Եթե ասենք որ Միմանը վեճ էր, որուն վրայ պիտի շինուէր Յիսուսի Քրիստոսի Լիկեղեցին, դարձեալ կաւոյ շէնք պնդել, որ Պետրոս պիտի լինէր առաքելացեալ կամ առաքելոց առաքեալ, և միայն ինքն էր զրահաւորուած անսխալականութեան զրահով իւր ընկերակից աշակերտաց մէջ որոնք ամենքը վկայ էին Յիսուսի Քրիստոսի յարութեանը և հաղորդակից էին Հոգւոյն Սրբոյ շնորհացը և լուստյն։ Կարող չենք պնդել, որ Պետրոս առաքելացեալ պիտի լինէր, վասն զի Յիսուսի խօսքերուն մէջ ամենեւին պարզապէս խմայտ չըկայ, իսկ եթէ ա-

ռաքելական Լիկեղեցւոյ պատմութեանը հաւատարմով՝ Պետրոսին չը տանք առաքելացեալութեան իրաւունք, և միայն իւր աթոռին եւ յաջորդացը տանք, (այնպէս համարելով թէ աթոռ և յաջորդներ ունի,) եթէ Յիսուսի այս սրբազ խօսքը — Դու ես վեճ ես վեճայ այժմ վեճ լինելոյ լիկեղեցի մեկնենք, որ ոչ թէ Պետրոս ինքն, այլ Պետրոսէն զատ, Հառիւսայ բոլոր եպիսկոպոսները նոյն խոստման ժառանգորդներն են, որ Պետրոսին տրուեցաւ, և նոքա միայն իրենց անձին մէջ կ'ամբարտանջէին զիրիշխանութիւն ամեն աթոռոց և համայն առաքելոց. եթէ ասենք որ Յիսուսի խօսքերը Պետրոսի նկատմամբ աննշան են, բայց

(*) Հարաւանութիւն, տես թիւ 2.

իւր յաջորդաց համար գերիշխանութեան նշանակութիւն ունին, այսպիսի թիւր դատողութեամբ իրաւունքը մեկնութեան վրայ հաստատած կը լինինք և ոչ թէ մեկնութիւնը իրաւանց, այսինքն չը կարենալով Ս. Գրոց բնագիրներուն վրայ մարդկային չէնք կառուցանել, նոցա իմաստը կը փոխենք և մեր ձեռակերտին կը յարմարեցնենք, կամ աւելի սարգասել, մեր մարդկեղէն կարգադրութեան կամ չէնքին մէջ աստուածային խօսքերու իմաստ կը փնտռենք, փոխանակ աստուածային խօսքերու մէջ մեր հիմնարկութեան վճիռը փնտռելու: Իսկ և իսկ սոյն ճանապարհաւ կ'ընթանան եպիսկոպոսունք Հռովմայ, որոնք ոչ թէ աստուածային խօսքի վրայ կը հիմնեն Պապական իշխանութիւնը, այլ Աստուծոյ խօսքը կը ջանան հիմնել Պապական իշխանութեան վրայ: Եւ այսպէս ահա քրիստոնէական սկզբունքները թիւր մեկնելով՝ կը կործանեն և կը տապալեն հաւատոյ հիմունքը, կը թիւրեն Ս. Գրոց իմաստը ամենասոսկալի և քմածին մտահաճութեամբ, կը բառնան ամեն կնիք սրբութեան, կը պատառեն ամեն ցանկ և պատուար ամբլծութեան և լայն տապալեզ կը բանան, որ ճշմարտութիւնը ուղիակի լինի և կատաղաբոր յորդեն այլանդակ կասկածներ և տարակոյսներ ընդդէմ Աւետարանի: Սիով բանիւ, չէութիւն մի յանդգնաբար հաստատել ջանալով, իրաւունք կուտան ամենակերպ ուրացութեանց և բացաւութեանց: Հատ բաներ կան, բայց մենք չենք ուզեր երկարել մեր խօսքը: Պապականաց փաստաբանութիւնքը առանց փաստի են և առանց ապացուցի: Արքա ճշմարտութիւնը փոխած են ստութեան, և յայտնի ըլլալ

վարագուրած են խաւարամիտ մեկնութեամբ, որով և ամենապարզ միտքերը երկբայութեան հողմերուն մատնած են և ամենահաստատ ոգիները ալեկոծ և յողդողդ վիճակի հասուցած: Եւ ահա այս է բուն պատճառը, որ սկեպտականութիւն կամ միտաւոր վարանքը յորդան տալով մուտ գործած է թէ՛ Եկեղեցւոյ մէջ և թէ՛ ընկերականութեան:

Այսպէս ուրեմն, Յիսուսի խօստումն առ Սիմոն ամենեւին չունի և կարող չէր ունենալ այն տարապայման իմաստը, զոր հնարեցին թիւր մեկնիչք: Իսկ ի հարկ է մեր Փրկչի խօսքերը անշուշտ իմաստ մի ունին: Եւ միթէ ինքնին բացայայտ չ'այս իմաստը, և ինչ հարկ կայ երկար որոնել:

Եթէ Աւետարանիչները և Գործոց պատմիչը հաւասար տեսութեամբ կը նային Պետրոսի վրայ, ինչպէս ժիւս Աւագիլոց վրայ, այս մասին բնաւ պիտի չը զարմանանք և պիտի չը կարծենք թէ՛ Յիսուսի մարգարէութիւնը նշանակութիւն չունէր: Եթէ ոչ բուրովին, գէթ մասամբ Եկեղեցւոյ շինուածը պիտի բարձրանար Պետրոսի վրայ, և մենք, 19 դարերէն ըզկնի, կարող ենք Սիմոնը վէժ կամ ժայռ համարիլ, յորմէ կոփուեցան իւր քարոզութեանը հաւատացողները. Եսայի. ԺԱ. 1: Եթէ Յիսուս, տարբեր, բայց ճշմարիտ անուն մի տալով Սիմոնին ասած լինէր—Իոն—Ես կայ ճշմարտութեան, և այս կայդ Ես պիտի անոցանեմ Եկեղեցիս: Եւ կամ թէ՛ Իոն—Ես ջուր կենդանի վարդապետութեան, Ես այս ջուր պիտի արբոցանեմ Եկեղեցիս—բնաւ կարող չէինք հետեւցնել թէ՛ Պողոս, Յովհաննէս, Յակովբոս, Լյուդոս, Տիմոթէոս, Թագէոս, Բարդուղիմէոս և այլք իրաւունք չունին մասնակցելու սոյն անունակոչու-

Թեանը վասն զի մի է ամենուն ուսած ճշմարտութիւնը, վարդապետութիւնը և դաւանութիւնը: Այս աղաքէն ինքն իսկական հացն և կենդանի ջուրն Յիսուս Քրիստոս փոխարկեց իւր առաքելները ՚ի հաց և ՚ի ջուր կենդանի: Ի՞նչպէս կը զննար ուրեմն երկնաւոր վարդապետը միւս առաքելաց կոչումը, որոնք ամենեքեան քարինք էին և մասունք անկեան Ամին Յիսուսի, որուն վրայ շինեցաւ Լիկեդեցին: Արդ, եթէ Յիսուս Ամինի անունը փոխած չը լինէր միւս առաքելաց պէս և Պետրոս կոչած, դարձեալ Փրկչի խօսքը իւր նշանակութիւն պիտի ունենար Ամինի առաքելութեան նկատմամբ, վասն զի նա եւս միւս առաքելաց պէս աշխատեցաւ Աւետարանի լոյսը երկրիս վրայ տարածելու: Ասկայն գուցէ հարցուի թէ՛ ինչո՞ւ համար միայն Ամինի անունը փոխուեցաւ և ձե՞ծ կոչուեցաւ: Այսպիսի հարցում մի երբէք կարող չէ առաքելական պաշտօնի մէջ տուանձին արտօնութիւն տալ Պետրոսին: Արշափ կամին թող մեկնեն, ինչպէս կամին թող մեկնեն, առաքելութեան մէջ բացառութիւն չը կայ: Առաքելութեան կոչումը հաւասարութեան վրայ հիմնած է, և ոգւոյն Սրբոյ շնորհքը հաւասարապէս սփռուած է ամենուն վրայ և Աւետարանի իւրաքանչիւր խօսքերէն հաւասարութեան անուշահոտութիւնը միայն կը ծաւալի: Ինտելլեկտէր միանգամ Աւետարանի ոգւոյն, ջնջեցէք այն կանխակալ մտածութիւնները, որովք ջանացին ոմանք մասնաւոր առանձնաշնորհութիւններ փնտռել Պետրոսի վրայ, փարատեցէք մի անգամ ամեն մթութիւն և մըռայլ, զոր կուտակեցին Պետրոսի վրայ թիւր մեկնութեան ամպերը, և իսկոյն կը տեսնէք, որ Յիսուսի խօս-

քերը պայծառ են իբրեւ լոյս, և կը լուսաւորին ամեն միտք՝ որ լուսոյ կը փափաքի:

Ամեն գործոյ մէջ, եթէ սկզբունքին նայինք, կը տեսնենք որ Աստուած միայն ինքն կը գործէ և իւր փառքը ուրիշին չը տար: Իայց եթէ սկզբունքի բարձրութենէն դէպ ՚ի վար նայինք, կը տեսնենք որ, արդարեւ Աստուած կը գործէ, բայց ունի նմանապէս և գործակիցներ: Վարդիկ գործակից են Աստուծոյ, վասն զի ինքն այսպէս կամեցաւ: Տարակոյս չը կայ որ մարդկանց գործը Աստուծոյ կը պատկանի ինչպէս և մարդիկ ինքեանք, որոնք Աստուծոյ ստեղծուած և զօրութիւն ստացած են գործելու համար: Իայց շատ անգամ Աստուծոյ գործը մարդկանց ձեռքով կը գործուի, թէ և տարբեր եղանակաւ և տարբեր աստիճանաւ: Օրինակի համար, դիւցազնական թատրերգութիւն մի կը ներկայանայ մեզ և կը տեսնենք որ դերերը տարբեր են, թէ և ամենքն եւս իրենց տեղը և արժէքը ունին: Ամեն տեղ, ամեն ժամանակ և ամեն գործողութեան մէջ մարդիկ կան, որոնք այլոց օրինակ տալու համար առաջ իրենք կըսկսին, իրենք կը ձեռնարկեն եւ իրենք ճանապարհը կը հարթեն: Ամեն ընկերութիւն և ամեն հասարակութիւն, ամենէն ազատն անգամ, երբ նշանաւոր գործ մի կատարել կը փափաքի, երբ երեւելի յեղաշրջում մի առնել կը ձգտի, միշտ այնպիսի անհատներ կ'որոնէ, որոնք աւելի ընդունակ են գործոյ յառաջագիմութեան համար: Այսպէս ևս, Աստուած, իւր երկնաւոր թագաւորութիւնը հաստատելու համար, կը յարուցանէ նոյնպիսի անհատներ: Բանի որ մարդկային բնութիւնը այսպէս է, թէ ընկերական և թէ կրօ-

նոսրան ասարորիզին մէջ, միշտ մարդիկ պիտի գտնուին, որոց միայն յատուկ է սկիզբն առնել որ և իցէ մեծ գործողութեան, որոց միայն տրուած է առաջին անգամ դրօշ պարզել և հասարակաց շարժմանը կարապետ լինիլ: Աշխարհիս ամեն մեծամեծ իրողութեանց մէջ, որոնք փութոխած և յեղաշրջած են երկրիս երեսը և մարդկանց մտքերը, հասարակաց բազմութիւնը միշտ առաջնորդ մի ունեցած է: Հասարակութիւնը միշտ առաջնորդ կը փնտռէ, ոչ թէ գաղափարներ ստանալու համար, այլ իւր ունեցածները իրագործելու համար, վաւրն զի եթէ գաղափարներ չունենար, առաջնորդ եւս չէր փնտռեր: Հատանգամ եւս, տակաւին հասարակութիւնը չըմնտուած, ամենէն եռանդաւոր, ամենէն զօրաւորը, բայց ոչ թէ միշտ ամենէն ընտիրն և լուսաւորեալն, ինքնին յառաջ կը խաղայ, ինքնին ձեռն կը խմէ, և երբեմն ինքն միայնակ է բոլորովին և միայն իւր համար կ'աշխատի, բայց կը տեսնես որ իւր պարզած դրօշին ներքեւ բազմաթիւ բանակ կը համախմբի: Եթէ բանակք մարդկային ազգի պատմութիւնը՝ հարիւրաւոր օրինակներ կը ներկայանան մեր աչքին: Արդգամ արդեօք լութեր ժողովուրդի ապագայ յոյզը, չըգիտենք, բայց երբ անվեհեր նշան տուաւ և դրօշ պարզեց Պապական իշխանութեան դէմ, բիւրաւոր մարդիկ սոսկալի պատերազմի գաշտը նետուեցան և հետեւեցան լութերին: Այլ կը կարծէր իսկզբան՝ թէ ան նշան կրօնաւոր մի պիտի կարենար վերի վայր ցնցել դարերով բարձրացած Պապական իշխանութեան շէնքը և անկանգնելի կերպով հարուածել: Բայց ինչո՞ւ լութերի վրայ խօսինք, մինչդեռ աւելի մերձաւոր և գեղեցիկ օրինակ

ունինք մեր առջեւ: Այդ Տրդատայ ահռելի բանակին և լեզէօնին մէջ սրատապարուած սովական զինուոր մի, Ս. Ղրիգոր, կռապաշտութեան արհաւիրանայ դէմ՝ խաչի դրօշը կը սրարդէ, դառն տանջանաց կը մտնուի, եւ սակաւ ժամանակէն զինի, կը տեսնես որ Եփրատայ ափանց վրայ հաւատով զինուորեալ լուսատեսիլ բանակներ կենարար խաչի դրօշին տակ կը տագուարին, մկրտուելով ի ջուր սրբութեան, ի հաւր զօրութեան՝ ի Հոգին Սուրբ: Այսպէս ևս, չը ժրխտենք որ, քրիստոնէական առաջին նորածին Եկեղեցւոյն մէջ Պետրոսի անձը յաճախ կը ներկայանայ մեզ, ինքն կը հնչեցնէ քրիստոնէական քարոզութեան առաջին բարբառը, բայց երբեք իշխանական իրաւունք չը վերագրէր իւր անձին, վասն զի եթէ շըրէատանի մէջ ինքն առաջին անգամ կը խօսի, Հեթանոսութեան մէջ Պօղոսն ու Լյուդան, Թագէտն ու Բարդուղիմէոսն են, որք առաջինն կը հնչեցնեն աւետարանական բարբառն, Բայց եթէ լաւ խորհինք, կը տեսնենք որ Էւտարանի քարոզութեան սկզբնաւորութիւնը և ոչ մէկուն կը վերաբերի: Այսին զի աւետարանական քաղցրաւոր բարբառոյ առաջին հնչիւնը Եթէմէմի մատրին մէջ կը լսուի և Վաղգոթայի բարձր գիտանոցին վրայէն իւր լուսնի կ'առնու: Քրիստոնէութեան սկզբնաբարոյն նոյն ինքն Քրիստոսն է, իսկ առաքեալք նորա հետեւողքն են և քրիստոսեան աւագալուր ձայնի կրկնողքն: Արեւմտն ուր միայն այս մասին Պետրոսի կարծեցեալ իրաւասութիւնը:

Արդէն քրիստոնէական նորածին Եկեղեցւոյն մէջ, որ Քրիստոսի շուրջը կը ժողովուէր, մենք բնաւ չենք նշմարեր, որ Քրիստոս առաջին տեղը

Պետրոսին առաւ լինի, վասն զի առաջին տեղը և ոչ մէկուն կը պատկանի: Ինչպէս սքանչելի են Փրկչի այս խօսքերը, զոր արտասանեց Օրբեթեայի սրբւոյց մօր հարցման առթիւ. «Որ կամիցի ՚ի ձէնջ առաջին լինի՞ եղիցի ձեր ծառայ. » Մատ. Ի. 27: Փրկչի բերանէն բնաւ այնպիսի խօսք մի ելած չէ, որով կարենանք հետեւյնս թէ նա Պետրոսին գերիշխանութիւնն առաւ է միւս առաքելոց վրայ: Սենք եւս կարող չենք, արտաքայ Լէւտարանի, Պետրոսեան գերիշխանութիւնն Երազել, Ի՞նչ կըսես: Նոր Կտակարանի մէջ Պետրոսին նկատմամբ, թուենք մի առ մի, որպէս զի չըկարծուի երբեք թէ մենք կանխադրել նախապաշարում ունինք և կողմնակի կը վարուինք մեր դիտողութեան մէջ: Թուենք մի առ մի, որպէս զի բնաւ երկբայութեան տեղի չը թողունք մեր ասացուածոց մէջ:

Չենք ուրանար, որ Յիսուս յաճախ իւր խօսքը Պետրոսին կ'ուղղէ և Պետրոս յաճախ կը խօսի իւր ընկերակցաց կողմէն: Չենք ուրանար, որ Յիսուս գոգցես մասնաւոր մտադրութիւն կը դարձնէ: Պետրոսի վրայ իր պատրաստէ, կը կրթէ, կը փորձէ: Պետրոս գոգցես գործի մ'է, զոր Յիսուս կը յարգարէ. մետաղ մ'է, զոր կը զտէ. սուր մ'է, զոր կը սրէ: Պետրոսի կրթութեամբ կը կրթին եւ միւսները: Չենք ուրանար, որ Լէւտարանի ներկայացուցած առաքելական անուանց շարքին մէջ Պետրոսի անունը յաճախ առաջին տեղը կը գրաւէ: Չենք ուրանար նմանապէս, որ Պետրոս ինքն կ'առաջարկէ երկօրոշմաներորդ առաքելալը ընտրել ՚ի տեղի Յուդային, «Որ անկաւ և գընաց ՚ի տեղի իւր. » Գործ. Ա. 25: Իսկ Հոգւոյն Սրբոյ գալատենէն զինի, երբ

լեզուաց շնորհքը տիպեցաւ, երբ անկից բաղմութիւնը խոնեցաւ, որոնք թիւնաւորուած չէին քահանաներէն, երբ երկրի շարժման հետ մարդկանց սրտերն եւս շարժեցան, դարձեալ Պետրոսն է, որ կը հրաւիրէ նորնմաները ՚ի մկրտութիւն և երեք հազար երկրպագուներ կ'ըսկսին երկիրպագանել Լստուծոյ հոգւով եւ ճշմարտութեամբ այն քաղաքին մէջ, ուր սղանաւ Վրիստոս: Վանի մի օր կ'անցնի, Պետրոս այն հաւատով ու դեւորուած, որոյ մի հասկին լեռներ կը տեղափոխէ, առաջի բաղմութեան հրաշալի բժշկութիւն մի կը կատարէ: Պետրոս, իւր նոր քարոզութեան համար, շղթայի կը մատնուի, բայց հինգ հազար անձինք կը կոչէ ՚ի խոտովանութիւն նոր հաւատոյ: Պետրոս կը կարնաւորի և երբեք իւր ազդեցութիւնը չը նուաղիր: Պետրոսի ազատութիւնը զինքը յառաջ կը մղէ դէպ ՚ի ամբօխը. իսկ նորա կարնաւորութիւնը կամ գերութիւնը առ ինքն կը բերէ հրէական քահանայութեան անգամները: Պետրոս կը յայտնէ քահանաներուն, ինչպէս և ամբօխին, մարդկանց երկնաւոր Հօր գթութեան խորհուրդը: Եւ առաջին անգամ, Պետրոսի կարնաւորութեան ընկերակիցն Յովնանէս կը խզէ իւր լուծութիւնը, կը գործակցի Պետրոսին, կը հռչակէ, կ'աւետարանէ երկնաւոր այցելութիւնը, խաղաղութեամբ ու պարզութեամբ սարսափ կը տարածէ քահանայից սրտերուն մէջ և կը դատաւարտէ նոյա անգործութիւնը: «Եթէ արժանի իցէ առաջի Լստուծոյ՝ ձեզ լսել առաւել քան Լստուծոյ, ընտրեցէք. » Գործ. Դ. 19: Պետրոս ազատուելով՝ դարձեալ իւր տեղը կը գրաւէ առաքելոց մէջ և կըսկսի գործել: Նոր

Կրօնկարանի մէջ երկու սոսկալի հրաշից առաջինը Պետրոսին կը պատկանի: Նորա ձայնիւ լինանիա և Սափիրա յանկարծամահ կը լինին իրենց կեղծ բարեպաշտութեան եւ ստախոսութեան համար: Սուսուցանելն և վարդապետելն ամեն առաքելաց կը պատկանի, որովհետեւ ամենքն եւս ընկալան Հոգին Սուրբ: Իայց ձեռնարկութեան կամ սկզբնաւորութե մէջ մասնաւոր յատկութիւն մի կ'երեւի Պետրոսի մէջ, մինչև որ կեդրոնները կը բազմանան, նոր լեկեղեցին քանի մի նորերը կը ծնանի, և իւրաքանչիւրն, առաջնոյն պէս, իւր յառաջամարտիկն կ'ունենայ: Փիլիպպոս կ'ուսուցանէ և կը սերմանէ լեւտարանի նոր սերմունքը Սամարիայի մէջ: Պետրոս, առանց սերմանելու, կրկնապէս և կը հնձէ: Նա խուրձ կը կտայ, կը կարգաւորէ և Փիլիպպոսին հետ կը խնդակցի: Պետրոս այցելութեամբ կը շրջի ամեն լեկեղեցիներ. Գործ. Թ. 52: Իսկ է արդեօք այսքանը: Ոչ: Պետրոս աշխատանք մի եւս ունի, զոր պիտի յիշենք, Պետրոս հանդիսապէս հեթաւորներ ևս լեկեղեցւոյ ծոցը կը մուծանէ: Լստանոր եւս, առաւել գործ կ'երեւի, քան թէ ուսուցանել: Պետրոս ոչ հնարեց, ոչ գտաւ, ոչ յղացաւ և ոչ մտաբերեց, որ Լստուծոյ շնորհքը ընդհանրական է: Նա մի այն տեսիլ մի կը տեսնէ, որուն խորը խկզղան անթափանցելի է իրեն համար:

Եւս տեսլեամբ կ'ուսանի, կը պատրաստուի Պետրոս յառաջելու դէպ ի մի անակնկալ և նոր ճշմարտութիւն, կամ, աւելի պարզ ասել, դէպ ի զարգացումն, դէպ ի հանրական ծաւալումն աւետարանական մեծ ճրջմարտութեան: Պետրոս ոչ թէ կ'ուսուցանէ, այլ ինքն է որ կ'ուսանի,

երբ Լստուծոյ հրամանաւ Կուռնէլիոս հարիւրապետի տունը կ'առաջնորդուի, և այն տեղ իւր տեսլեան մեկնութիւնը կը գտնէ. և երբ կը տեսնէ, որ Հոգին Սուրբ սփռած է իւր պարզեւները և դրօշմած է իւր կնքով այն մարդիկը, որոնք ոչ Հրէայ են և ոչ սերունդ Հրէից, զարմացմամբ կը հրատարակէ Հեթանոսաց կոչման նոր և հրաշալի աւետիքը և կ'աղաղակէ մարդարէին հետ. «Սուրբ լիւր, ամուլ, որ ոչ ծնանէ իր, գոչեմ և աղաղակեմ որ ոչդ երկնէիր. . . ընդարձակեմ զտեղի խորանի քո և զըրահից քոց. կանգնեմ և մի անխայեր. . . » Եսայ. ԾԴ. 1-5: Սուր կը մնան Պետրոսի հրէական նախկին նախապաշարմունքները սոյն օրինակ յայտնութեան առջեւ: Ով կարող է ընդդիմանալ և արգելել մը կրտսերու այն մարդիկը, որոնք ընդունած են Հոգին Սուրբ: Եւ տաւրակուսի արդեօք Պետրոս, կը տատամսի, կ'երկմոսի: Ոչ երբէք: Նա կը տոտալէ այն պատուարը, այն ցանկը, զոր սակաւ ինչ առաջ անկործանելի կը կարծէր: Նա իսկոյն կը դադարի հրէութենէ, ինչպէս և նորահաւատները կը դադարին հեթանոսութենէ: Պետրոս կը հեղու միլըրտութեան ջուրը հեթանոս գլուխներուն վրայ, և Կուռնէլիոսի յարկին տակ կը կատարուի Լստուծոյ ամենամեծ խոստումը և կը բացուի բրիստոնէութեան անհուն ապագան:

Եւս առանց զանալու թուեցինք մի առ մի Պետրոսի գործքերը, որպէս զի չասեն մեզ՝ թէ միայն Նոր Կրօնկարանի մի երեսը կը կարգանք: Իսկ այսուհետեւ միայն Պետրոսի աշունքը և հետքը պիտի տեսնենք: Որոնեցէք, հետազոտեցէք, շերտիւր Պետրոս: Պողոցեւ կը ծածկուի Պետ-

րոտի անձը և կը լռէ նորա անուներ : Պետրոսի գործը տակաւին աւարտը
լած չէ : Նա պիտի աշխատի մինչեւ
իւրնահատակութեան վերջին և բեղ-
մնաւոր հանդէսը : Բայց քարոզու-
թեան առաջին մղումէն զինի՝ Պետ-
րոսի դերը նոյն չէ : Նա իրօք և լռու-
թեամբ կը հրաժարի այն առաջնու-
թենէն, զոր առ ժամանակ մի կը վա-
րէր : Հին Հռովմայ դիքտատորնե-
րուն նման նա կը դառնայ դէպ ի ա-
րօրը : Եւ այսուհետեւ, եթէ փա-
փագինք առաւելութիւն մի կամ ա-
ւագութիւն մի փնտռել Պետրոսին
վրայ, ուրիշ բան չենք գտներ, բայց
միայն հեղութիւն և խոնարհութիւն,
Ո՛վ կարող է կարգաւ և կամ ո՞վ կար-
գացած է երբէք Պետրոսի թղթերը,
առանց նշմարելու նորա հեղահամ-
բոյր և խոնարհ հոգին : Բայցք նորա
թղթերը և կարգացէք : Ո՛ր է այն
անհամբեր և խրոխտ Սիմոնը, որ կը
հարկանէ քահանայապետի ծառան :
Մատ. Իժ. 51 : Ո՛ր է այն յանձնա-
պատան Սիմոնը, որ կը համարձակի
ասել իւր վարդապետին. « Թէպէտ
և ամենեքեան գայթակղեցին ի քէն,
սակայն ես ոչ գայթակղեցայց » : Մատ.
Իժ. 35 : Ո՛ր է այն յանդուգն Սի-
մոնը, որ Յիսուսի տնօրէնութեան
կատարմանը դիմադրելով և նորա հետ
կապելով կ'աղաղակէր. « Բնաւ լիցի
քեզ տէր, մի եղիցի քեզ այդ » : Սի-
մոն ոչ եւս է, և ոչ երեւի տեղի նո-
րա : Բայց ո՛ր է նմանապէս այն Սի-
մոնը որ կ'ուրանար իւր Տէրը և Վար-
դապետը : Չը կայ այս Սիմոնը իւր
թղթերուն մէջ, անհետացած և չը-
քացած է նա, ոչ միայն Փրկչի առ-
ջեւ, այլ և նոցա առջեւ, զորս ի
պատերազմ՝ կ'առաջնորդէր խաւարի
դէմ : Սիմոնը փոխուած է ի զգօն,
բազոր, մարդասէր և հեղահամբոյր

ծառայ Նստուծոյ և մարդկան : Սիմոն
դարձած է հրաշալի տիպար խոնարհ
հութեան և ամբծութեան :

Երդ այս ամենը յառաջ բերելէն
զինի՝ շարունակենք այժմ ամեն կող-
մէն պարզել խնդիրը և ակներեւ ցոյց
տալ աւետարանական ճշմարտութեց
այն փրկարար արդիւնքը, զոր մար-
դիկ կ'սրող են բազել ուղիղ մեկնե-
լով և հասկնալով Նստուծոյ խօսքը :

(Շարունակելէ :)

ՍՈՒՐԲ ՏԵՂԵԱՅ ԽՆԴԻՐԸ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 2 :)

« Նոյն շնորհքը կորսնցուցած չեմ
համարեր, լուա Պ. Հիւպատոսը,
քանի որ դուք առատասիրտ էք և նե-
րողամիտ Հայր. դարձեալ պիտի շը
նորհէք նոյն արտօնութիւնն, որոյ
վասն դեռ ես իմ յոյսս կտրած չեմ,
և կը թախանձեմ և պիտի թախան-
ձեմ որ ընդունիք սոյն խնդիրս, և
թոյլատրէք Լատինաց գալ իւրեանց
պատարագը ընել դարձեալ, և ես
ինչպէս փոքր մի յառաջ ալ ասացի,
պէտք եղածները պիտի ըսեմ և պի-
տի պատուիրեմ, որ այսուհետեւ եր-
բէք ձեր իրաւունքին չդպչին, և նա-
րանոր սովորութիւններ չհաստատեն
և զձեզ չվշտացնեն » :

Եւ աւելցուց Պ. Հիւպատոսն ը-
սելով թէ, « Ինչ պատուական եկեղե-
ցի ունիք եղեր, ասոր նմանը չտեսայ
Լորուսաղէմի մէջ, իրաւ որ կ'արժէ :
Ուրեմն Սրբազան Հայր, երջանիկ էք
դուք և ձեր ազգը, որ Սուրբ Լորու-
սաղէմի մէջ, պատուական Պատրիար-
քարան մի ունենալէ յետոյ՝ այսպէս

հոյակապ և փառաւոր եկեղեցի ալ ունիք : —

« Եւ այն ՚ի վերայ լերինն Սիօնի» ըսաւ Սրբազան Պատրիարքն : —

« Սէն Երջանկութիւն է այս ձեզ համար , կրկնեց Պ . Հիւսպատոսը , Սուրբ Երուսաղէմի մէջ , եւ այն ալ Սիօն լերան վրայ այսպէս ընդարձակ և հոյակապ վանք ունենալը , սա կայն պարտաւոր էք նաեւ այլոց խնդրանոց եւս զիջանել , որ անոնք ալ մասնակցելով միութարուին : —

« Ուրիշ ազգեր զանազան բարեմասնութիւններով երջանկացեալ են , ըսաւ Սրբազան Պատրիարքը դարձեալ , իրենց ձեռքը գտնուած տեղերով և վայելած բարիքներով . մի թէ քիչ տեղ ունին Լատինք և Յայնք իրենց ձեռքը , թող այն անհամար եկամուտները , որ գետօրէն կը վազեն կուգան Եւրոպայի բոլոր թագաւորաց և համայն ժողովրդոց կողմանէ , և իրենք երբեմն զսեզ նախատելով կը յոխորտան ըսելով թէ , « Սենք Եւրոպիայ եօթը տէրութեանց կողմէն կը նստինք հոս » և երբեմն ալ դատ վարելու ատեն անոնց ազդեցութիւնը մէջ բերելով կըսեն՝ եօթն տէրութեանց սեպհականութիւն է , և այլն . այսքան բարիքներ ունեցող , և զայն կշտապինդ վայելող միաբանութիւն մը , խեղճ Հայոց միաբանութեանը , որք տարոց տարի եկած ուխտաւորաց փոքր գումարովն աղքատօրէն ապրելով շնորհիւ բարեխնամ Օսմանեան Տէրութեան օրինաւոր հրովարտակներովը սեփհականուած այս միակ միութարութեան մէջ անգամ մասնակցիլ երազելովնին՝ որ աստիճան մեղանջում կը սեպուի Պ . Հիւսպատոս , մտածեցէք կ'աղաչեմ . եթէ մենք այս մեր փոքր վայելքէն անոնց մասն հանել պարտաւոր եմք ըստ իւրեանց կարծեաց , արդեօք իրենք իրենց անհամար բարութեց զոր կը վայելեն կշտապինդ , որքան պարտաւոր են մեզ եւս մասն եւ բաժին հանելու , ըստ տէրունական անսուտ բանին թէ՛

« իրում շատ տուաւ՝ շատ խնդրեցի ՚ի նմանէ » եւն : Եւսպէս խօսքերով ողջնեալ զմիմեանս բաժնուեցան ալ մենայն սիրով խօսք տալով Պ . Հիւսպատոսն թէ , յատուկ ուրիշ օր մը պիտի գայ :

Դարեաւ սորբ Յակովբայ խնդրոյն վրայօր Յունաց վանոց մէջ եղած խօսակցութիւն (Մարաֆայ) , որ ներկայ էին Վսեմ . Վալէ Փաշայն , Վսեմ . Սիւնիֆ Էֆէնդիէն Եւրամակոսի Վաղէոյ Պ . Հիւսպատոսը ՚ի կողմանէ Լատին կրօնաւորաց :

Օկնի սովորական տեսութեան հարցուց Վսեմ . Սիւնիֆ Էֆէնդիէն Ս . Պատրիարքին թէ , « Յերեկեան օր մենք ուրիշ գործեր ունեցանք և փոքր ինչ չըջագայելու տեղեր ալ գնացինք , ՚ի հարկէ դուք աւելի օգտակար գործերու պարտաւոր պիտի ըլլաք : —

« Վֆէնտիմ , ըսաւ Սրբազան Պատրիարքը , մեր գործերը արդէն ինքնին յայտնի են , որ նախ մեր Օգոստոս փառ Ստլթանին անդին կենաց երկարութե , և նորա բոլոր ձեռնարկած բարի գործերուն յաջողութեան , և զինի բոլոր աշխարհի խաղաղութեան և թագաւորաց հաշտութեան համար ազօթել է միշտ , և ապա շնորհիւ մեր մեծազօր թագաւորին ձեռքերնիս գտնուած վանօրէից վրայ հսկել , և դարձեալ մեր բարեխնամ Տէրութե անուան և համայն Եղգիս փառք և պատիւ բերող և հայրենեաց օգտակար գործերուն աւելի հոգ տանել է , ինչպէս վարժառան , սուրարանի և

Թանգարանի , և այլ այսպիսի օգտու-
կար հաստատութեանց , ինչպէս որ
անցեալները թէ Վ սեմ . Վ ալի Փա-
շայն և յետոյ Չեր Վ սեմութիւնը
անձամբ այցելութեան գալով ակա-
նատեօ իսկ եղաք , ոյր վասն մեծապէս
շնորհակալութիւնս կը մատուցանեմ
թէ իմ համօրէն ազգիս և թէ բոլոր
միաբանութեանս կողմանէ Չեր Վ
սեմութեան , Վհասանք են մեր պաշ-
տօնին պարտաւորութիւնը և պա-
րապմունքները ։

« Իայց յերեկեան օր , կրկնեց Ս .
Պատրիարքը , մինչ մենք կը պատրաս-
տուէինք մեր բարեկամ Պ . Հիւպատոսի
բարի գալուստը շնորհաւորե-
լու երթալու , ինքն կանխեց մեր վան-
քը եկաւ և բաւական միջոց ալ տես-
նուեցանք , և երկար խօսակցելու ա-
ռարկաներ ունեցանք , եւ գուցէ
Պ . Հիւպատոսը ձանձրացած ալ պի-
տի ըլլայ , ոյր վասն ներում կը խընդ-
րեմ նորին յարգութենէն ։ —

« Բաւ լիցի , ոչ թէ միայն չձանձ-
րացայ , ըսաւ Պ . Հիւպատոսն , այլ և
մեծապէս շնորհակալ եւս եմ որ մեծ
մարդասիրութեամբ ընդունեցիք ըզ-
մեզ , և յանձն առիք մեր չղիտցած
ները մեզի պատմելով տեղեկացնե-
լու , և այն՝ օրինաւոր փաստերով և
վկայութեամբ ։ Եթէ ժամանակս նե-
րէ , միտք ունիմ դարձեալ գալու , և
ձեր վանուց բոլոր հաստատութիւն
ներն պօրտելու և աչքէ անցընելու
զանոնք՝ եթէ կը բարեհաճիք , և մա-
նաւանդ կը ըսեմ որ օրինաւոր վար-
ժարան , տպարան և Թանգարան ալ
ունիք եղեր վանուցդ մէջ . նաեւ
դուք անձամբ քանի մի գեղարուեստ
ներ ալ գիտէք եղեր , որոնք ինձ ալ
սիրելի են , և կ'սուղեմ անոնց փորձե-
լը տեսնել ։ »

Վյս կէտերուն վրայ Վ սեմ . Վ ա-

լի փաշայն և Վ սեմ . Սիւնիք Էֆէն
տին բաւական գոհունակութեամբ
սկսան խօսիլ Պ . Հիւպատոսին հետ ,
և իրենց այցելութեան օրը տեսած
ները համարեա թէ մի ըստ միջե-
պատմեցին , թէ նոյն հաստատու-
թիւնները աչքէ անցընելին , և թէ
Թանգարանի Վյցելուաց համար յատ-
կացեալ տումարին մէջ իրենց Վ սեմ .
անունին ստորագրելին մէջ բերե-
լով , են , են , են ։

Ըսաւ Ս . Պատրիարքն . « Հատ-
փոքր բաներ են , Պ . Հիւպատոս ,
մեր ունեցածները Չեր տեսածնե-
րուն և ունեցածներնուդ հետ բաղ-
դատելով . բայց դուք քանի որ կը
բարեհաճիք գալ , հրամեցէք երբ որ
կը կամիք , մեծ պատիւ կը հաճօրեմ
ինձ համար ։ Վ սեմ . Վ ալի Փաշայն
և Սիւնիք Էֆէնտին ըսին . « Իթի-
րիք Էֆէնտի , կ'երեւի որ Պ . Հիւ-
պատոսին հետ պատարագելու խըն-
դիրը կամ լուծած էք և կամ գիւրա-
ցուցած , քանի որ ըստ ձեր խոստման
բաւական երկար տեսութիւն ըրած
ըլլալով , 'ի հարկէ գործը դիւրացու-
ցած պիտի ըլլաք . եթէ այդպէս բան
մը եղած է , շատ գոհ պիտի ըլլամք ։ —

« Եթէ միայն չգիւրացաւ , ըսաւ
Ս . Պատրիարքն , այլ և աւելի անկա-
րելիութեան կերպարանք առաւ իմ
յառաջ բերած հաստատ փաստերովս ,
զորս Պ . Հիւպատոսին մի ըստ միջե-
պատմեցի ամենայն պարագայիւք և
վկայութեամբ . 'ի հարկէ այսքան իմ
բռնաբարեալ իրաւունքներս տեսա-
լէ զկնի , վերստին զիս չպիտի կրնայ
ստիպել , և կամ աղաչել նոյն շնորհքը
դարձեալ շարունակելու ։ —

« Հնորհքը միշտ շնորհք է , ըսաւ Պ .
Հիւպատոսը , զոր շնորհնկալը միշտ
շնորհողէն կը Թախանձէ մինչեւ կա-
րողանալ զայն կրկին ձեռք բերելու ,

որ և իցէ կերպիւ : —

«Երբ աստուածութեամբ շարժի շնորհընկալը, պատասխանեց () . Պատ-
րիարքը, և վայելած շնորհքը շարաշար
գործածելով իբրեւ իրաւունքի տէր
կարծելով զինքն՝ պաշտօնական կեր-
պարանք տալ ճգնի, և միանգամայն
նոյն շնորհքը ընողին իսկ սեփհակա-
նութեան արդար իրաւունքին դիմ-
չի, այն ատեն զիմիդ կարելի կ'ըլլայ,
Պ. Հիւպատոս, նոյն շնորհքը դար-
ձեալ շարունակելու թոյլատրել այն
'ի կորուստ () իբրեւնութեան աղգա-
լին արդար սեփհականութեանս :

«Եւ մանաւանդ, արդէն յայտնի
կ'երեւի որ՝ զուտ կրօնական եղած
խնդրոյն քաղաքականի կերպարանք
տալ կ'երազեն, այս խնդիրը բոլոր-
վին կրօնական է, և իմ տէրութիւնս
և բոլոր տէրութիւնք կրօնական գը-
լուխներուն յանձնած են իրենց կը-
րօնքը ազատօրէն պաշտելու . ինչպէս
Պրանչիսկեանք իրենց կրօնական ան-
սխալ Պապն ունին, նմանապէս ամե-
նայն ազգ . նոյնպէս և Հայոց ազգը
ունի կրօնական կառավարութեան
գլուխ իր Պապը, այսինքն սուրբ Լը-
միածնայ սրբազան Կաթողիկոսն ամե-
նայն Հայոց, (բայց ոչ անսխալ) ոյր
վասն 'ի հարկէ իմ կրօնական Գլուխս
ալ ինձմէն կրօնական հաշիւ կը պա-
հանջէ . և ադէն իսկ ծանուցած
էր ինձ՝ (մինչ Հռովմայի Պապն ան-
սխալութիւնն հաստատելու համար
տիեզերական ժողով կազմելու հրա-
ւէր կը կարդար, և լռեցեայն բոլոր
Հայ Եկեղեցիացի հրաւիրագրեր կը
խրկէր առանց խորհրդակցելու ա-
ռնց Գլխուն հետ) թէ ահա Հռով-
մայի Պապը կ'աշխատի զինքն անսխալ
հրատարակել ինքն սխալական և մահ-
կանացու գործով հակառակ հեղուծի
և խոնարհութիւն քարոզող Եկեղեցի

Վրիստոսի տւետարանական վարդա-
պետութեան . զգուշացէք ուրեմն 'ի
խմբոյ անտի անսխալութեան, և ըզ-
գուշացուցէք զորս ընդ ձեզ են, և
այլն և այլն և այլն :

«Թող իմ կրօնական գլուխս սրբա-
զան Կաթողիկոսս գրած և պատուի-
րած չըլլայ, և ոչ ալ զգուշացու-
ցած, ես պարտաւոր չեմ միթէ իմ
պարտքս ճանաչել, որ արդէն իսկ իմ
պաշտօնս ալ է և պարտաւորութիւ-
նըս, զգուշանալ յամենայն հակառակ
վարդապետութենէ, որք ոչ համա-
ձայնին հոգւոյն՝ սրբոյ Լեւտարանին,
և այս իսկ իմ ուխտս ալ է առաջի
անսխալ և անմահին Լստուծոյ և ա-
ռաջի ամենայն աղգիս Հայոց, ուրե-
մն զիմիդ կարեմ և իմ սուրբ ուխ-
տիս հակառակ, իմ կրօնքս նախա-
տող, այսպնոյ, և իմ սուրբ Եկեղե-
ցւոյս մէջ անգամ իմ սուրբ զեկեղե-
ցիս և ազգս հերձուած և հերետի-
կոս քարոզող կրօնաւորներուն դար-
ձեալ թոյլատրել, որ իմ մեծազօր
Տէրութեանս շնորհիւ ինձ 'ի բնէ
անտի սեպհական իրաւունքս եղած
սուրբ եկեղեցւոյս մէջ այդպէս ոճիր
գործուին աչացս առջեւ եւ ական-
ջէս 'ի վար . միթէ արդարութիւն
չմնայ աշխարհիս վրայ, և միթէ տէր
և տիրական չը մնայ Հայոց Եզգին,
քսւն լիցի, դեռ իմ մեծազօր Տէրու-
թիւնս կարող և հաստատուն կանգ-
նեալ կայ ամենայն կարողութեամբ
և կարգադրութեամբ, գիտէ և կա-
րող իսկ է զրկելոյն իրաւունքը զրկողին
ժանիքներէն թափել, և իւր իսկ սեպ-
հական տիրոջը յանձնելով ասել թէ
երթ, ազատ պաշտէ քու կրօնքդ, ոչ
ոք կրնայ գրեզ սրգիլել կամ անար-
դել, Եւ դուք Վսեմ. Տեալք իմ,
եթէ չէք կրնար իմ դատս որոշել և
զիս այսպէս անիրաւ բռնաբարողնէ :

բուն ձեռքէն ազատել, կ'աղաչեմ առ
տայէք ինձ, և ես անձամբ կ'երթամ
կընկերկայանամ իմ սղարմած և արդա-
րադատ վեհափառ (Թագաւորիս, և
կը խնդրեմ՝ Վրին Վեհափառութե-
նէն գոնէ, եա տէրախմէ տէրման,
ես գաթըմէ ֆէրման:

«Վրին իմ վեհափառ (Թագաւորս
կուզէ իւր հաւատարիմ հարատակաց
իրաւունքին կորսուելը կամ բռնա-
բարուիլը, մանաւանդ այսպիսի լու-
տաւորեալ դարուս մէջ. քաւ լիցի:—

«Վաթրիք տօսթու մուզ, ասաց Վր-
սեմ. Վրին Փաշայն իւր բնական աղ-
նիւ և համեղ բնաւորութեամբն, մի
վշտանար և սիրող հանգարտ պահէ,
երբէք քու իրաւունքդ չկորուիր.
և ոչ մէկը կրնայ քու իրաւունքդ քու
ձեռքէդ յափշտակել. «Սայէի շահա-
նէտէ. Դայց քանի որ դատ կը վա-
րուի, ի հարկէ երկու կողմէն ալ
պէտք եղածը սխիս խօսիք, և մենք
ալ պարտաւորուած եմք լսել. նայե-
ցէք մէկ անգամ, այս գործերուն
համար տէրութեան կողմէն յատկա-
պէս խրկուած է Վրսեմ. Սրինիֆ է-
ֆէնտին. նմանապէս և ես հրամա-
նաւ նորին Վեհափառութեան եկած
եմ աստ, այնքան գործերս ձգելով
ի Վամասկոս, ի հարկէ այս հրաման-
ները մեզ ընող բարեխնամ Տէրու-
թիւնը ոչ ձեր և ոչ ուրիշ որ և իցէ
հպատակաց իրաւունքին կորսուիլը
չուզեր. ուրեմն մի վշտանար. կրօնքդ
ազատ է, և Տէրութիւնը քու կրօն-
քիդ և կրօնական կարգերուդ և կա-
նոններուդ երբէք չը խառնուիր, ա-
զատ թողած է. ուրեմն առանց վըշ-
տանալու իրաւունքդ յառաջ բերե-
լով խօսէ, մենք և Պ. Հիւպատոսը
սիրով կը լսենք, և ոչ Պ. Հիւպատո-
սը կ'ուզէ ձեր սեպհական իրաւուն-
քին բռնաբարուիլը. միայն մեր և

Պ. Հիւպատոսին խնդիրը այս է որ
քանի որ դուք այսքան առեւն նոյն չը
նորհքը ըրած էք, և Վատինք վոյե-
լած են զայն, եւ մօտ առեւններս
ձեր սիրտը որ և իցէ կերպիւ վշտա-
ցուցեր են, նոյն վիշտերուն համե-
միչ դեղեր դնելով բժշկելէ մեր աշ-
խատութիւնը, և այն ձեր յօժար կա-
մօքը և ամենայն սիրով նոյն շնորհքը
դարձեալ Վատինաց թշլատրենիդ
կ'ուզենք, որք վայելել սկսին. բայց
այսու ամենայնիւ ինչպէս քանիցս ան-
գամ խօսուած է, դարձեալ կը խոս-
տանամք մենք և Պ. Հիւպատոսը՝ որ
սաստիկ պատուէր կը տրուի Վատի-
նաց, որ երբէք նորանոր շարժումներ
և սովորութիւններ չընեն. ոչ թէ
միայն այս մասին, այլ ձեր բոլոր ի-
րաւանց վրայ երբէք ակնարկութիւն
անգամ չընեն. և թէ դարձեալ այնպէս
շարժումներ ընել սկսին, դուք իրա-
ւունք ունենաք իսկոյն հերքել և ոչ
երբէք ընդունել. մանաւանդ որ այս-
քան կ'աշխատուի, մեր աշխատու-
թիւնն ալ ի դերեւ չեղայ:—

«Վախ իմ վեհափառ (Թագաւորէս
շնորհակալ եմ, և ինձմով բոլոր Հա-
յոց ազգս, ըսաւ Սրբազան Պատրիար-
քն, որ իւր հպատակ ծառայներուն
իրաւանց կորսուիլը և անոնց բռնա-
բարուիլը երբէք չուզելով հրամայեց
թէ Չեր Վսեմութեանը և թէ Վր-
սեմ. Սրինիֆ էֆէնտին հոս խրկե-
ւիլը, ոյր վստն Չեր Վսեմութեանէն
եւս շնորհակալ եմ:

«Վրդ՝ քանի որ իմ վեհափառ (Թա-
գաւորս իմ կրօնքս ազատ թողած է,
և իմ վանորայքս ինձ յանձնած է իւր
բարձր հրովարտակովը՝ գիտութեամբ
համայն լիցիս Հայոց, իմ կրօնքիս
վրայ երբէք նախատինք չեմ կրնար ըն-
դունիլ. և իմ սեպհական վանօրէից
մէջ, յորս ես անօխալ և անմահ լիցի

տուժոյ երկիրպագանեմ և զնա միայն կը պաշտեմ, չեմ թողուր և ոչ զոք պաշտօն կատարել, որ իմ կրօնքս կ'այ պանէ, կը նախատէ, հրապարակա կան անէծք կը կարգայ, հերձուածոզ և հերետիկոս անուանելով զայն: Ուղարկանին գալով կ'ըսեմ, ես իրաւունքի և մաքի տէր եմ, կ'ուզեմ կ'ընդունիմ կ'ուզեմ չեմ ընդունիր: Շնորհք մի է. այսքան ատեն է ըրած եմ. այսօր չեմ ըներ: Ոլորմութիւն մի է, այսօր կուտամ. վաղը չեմ տար: Չեր Վսեմութեան Պ. Հիւպատոսին ուզած շնորհքը մանաւանդ թէ իմ անձնական սեպհականութիւնս չէ, այլ շնորհիւ մեծազօր տէրութեանս համայն Հայոց Ազգին սեպհակաւ նութիւնն է, նուաստս Տէրութեան շնորհած հրովարտակին համաձայն պահպանող երեսփոխան մի եմ, ուստի չեմ կրնար երբեք այնպէս յայտնի թշնամին դարձեալ իմ տունս հըրաւիրել 'ի ցաւ, 'ի տրտմութիւն և 'ի գայթակղութիւն համայն Ազգիս և 'ի նախատինս իմ կրօնքիս:

«Այլ դուք Վսեմափայլ Տեառք, հանդերձ Պ. Հիւպատոսով կը խընդրէք և կը յորդորէք զիս որ՝ զիջանիմ ձեր հրամանին և թոյլատրեմանդրեմ իմ անձնական ծառայութենէս հրամայեցէք սլատրաստ եմ կարելի եղածը ընել, թէ և իմ անձիս անգամ բացարձակ տէրը ես չեմ, այլ իմ համայն ազգս է, վասն զի անոր նըւիրած եմ եկեղեցական եղած օրէս 'ի վեր, սերեմն այսքան պարտաւորութեանց դէմ, ես ինչպէս կրնամ մեղանջել, մանաւանդ թէ նայն մեղանջելն անգամ իմ ձեռքս չէ:

«Այլ մնայ այժմ զմեզ վստահացուցած կէտին պատասխանել, որ կ'ըսէք թէ՝ «մենք Ատօնաց սաստիկ սլատուէր կուտամք որ՝ նորանոր սս-

վորութիւններ չը հնարեն և ձեր իւրաւանց վրայ ակնարկ անգամ չը ձգեն, ևն ևն ևն:

«Կ'ընդունիմ Չեր Վսեմութեան անգին խօսքերը, նաեւ Պ. Հիւպատոսին, ճշմարիտ կ'ըսէք և այն յօգուտ մեզ, զնոյնն յանձն կ'առնուն նաեւ Արանչիսկեան կրօնաւորք, և ամենայն վստահութեամբ խօսք ալ կուտան երբեք չմեղանջել. վասն զի նոցա բնաւորութիւնն է վերջին աստիճան զիջանիլ, աղաչել, պաղտտել, խոնարհել, ծուկը կրկնել ամենայնիւ, մինչեւ իրենց ուզածը ձեռք բերեն. անկէ յետոյ քիչ մը ատեն ալ ամենայն սիրով կ'երթան մինչեւ վստահացնեն, այլ երբ իրեն գործիքները կարգի կը դնեն և նպատակին հասնելու կէտին կը բերեն, ալ անկէ զինի նոցա բերանը ուրիշ խօսք չը գտնուիր այլ միայն նօ, նօ, նօ՝ Վօ, կ'ըսեն, բէյզամ պէր չեն ըսեր. իմ ազգային իրաւունքս կը կարսուի եղեր, կը մնասուի, կը բռնաբարուի եղեր, որո՞ւ հոգն է, իրենք արդէն անսխալ Պապայով միաբանութիւն մի են, և մնացեալ բըրիստոնեսայք, որոց մէջ եմք և մեք Հայքս, հերձուած, հերետիկոս և դժօխոց զաւակ տիտղոսով պսակուած իրենցմէ միշտ, մեր խօսքը կ'ըլլայ այն ատեն, վասն զի միանգամայն բոլոր Արուստղէմի և ամենայն շրջակայից նորա իրենք են տէր ըստ իւրեանց կարծեաց, ուր կը մնայ խեղճ Հայոց ազգը իւր Պատրիարքոյն հանդերձ:

«Վսեմափայլ Տեառք իմ, նուաստս եթէ ուրիշ վանքի կամ քաղաքի միաբանութենէ Պատրիարք ըլլայի ընտրուած, այս խօսակցութիւններէ, աղաչանքներէ եւ ստիպումներէ 'ի հարկէ պիտի զիջանէի և համազուէի թոյլատրել Ատօնաց գալ պատարադել, այլ բարեբաղդաբար 'ի բնէ մի-

աբան եմ, և ահա սուրբ Յակովբայ վանուց այս 27 տարի է որ սոյն վանուցս մէջ կը սպասաւորեմ, և ամեն ժամանակ անոնց արարքները աչքիս դիմացն են. թէ անոնց և թէ ուրիշ ազգաց վրայ տեղեկութիւններ ուրիշէն հարցնելու կարօտութիւն չունիմ. ուրեմն այսքան լիովին տեղեկութիւն ունենալովս և անոնց արարքները ականատես իմ վիայութեամբս մի ըստ միովէ գիտնալովս, զիսորդ կարելի է անոնց խոնարհութեան հնազանդութեւն և խօսքերնուն խաբուիլ, որք սուտ է բոլորովին: Եւ միանգամայն իմ սեփականելու իրաւունքիս համար յայտնի թակարթ մի է: Կանցնի այս օրս, այս տարիս կամ միւսն եւս խաղաղութեամբ, և կը պատահի ապագայ ժամանակին սոյն պէս երբ իմ իրաւունքներս բռնաբարել սկսին, այն ատեն ուր պիտի գտնեմ Ձեր Վսեմութիւն և Պ. Հիւպատոսը որ՝ ըսեմ. ահա Լատինք Ձեր Սեմութեան տուած խօսքերնին հաւաքել սկսան գործել. դուք ձեզէն դատ արարէք ըստ ձեր հաւատարիմ խոստմանդ, և այն:

«Քաւ լիցի Տեալք իմ, որ իմ ձեռքս այս աղէտքը թէ Ս. Լ. Թոռոյս և թէ ընդհանուր Հայոց Ազգիս գրեթէ խուն բերելու պատճառ ըլլամ, այդ ստորաստութեան չեմ կրնար ձեռնամուխ ըլլալ. մանաւանդ թէ Ձեր Վսեմութեան պատուական անուան կը խնայեմ ապագային մէջ, զի որուն հետեւութիւնն շատ ծանր ապագայ մը պատրաստել ըսել է ամենայն կերպիւ Ձեր հըւ հպատակ Հայոց ազգին համար, քանի որ այս խնդիրը որ զուտ կրօնական է երթալով երթալով քաղաքական կերպարանք առնելով Հայոց Ազգին միակ միսթաութեան միացած սեփականութեւն

իրաւունքին սաստիկ հարուած պիտի պատճառէ, և նոյն հարուածէն ահա գին վերք մը անբուժելի, զոր բժշկելու համար ճարտար և ամենաճարտար բժշկի պէտա պիտի ունենամք՝ եթէ կարողանամք երբէք գտանել: Ս. Տեալք իմ, խնդրեմ մի եւս ստիպէք զիս այդպիսի աղէտից սկզբնապատճառ ըլլալու. ինձ համար ահա օր յարմար և ահա ժամանակ փրկութեան. և սոյն է իմ խօսքիս սկիզբն և վերջն, այսինքն ոչ երբէք կրնամ ընդունել Լատինաց գալը պատարագ մատուցանելը իմ սեփական տուրք Եկեղեցիիս մէջ, որ միայն Հայոց ազգին սեփական ստացուածքն է:

Պարծեալ վերջացաւ ժողովն առանց որոշ վճիռ ինչ տալու:

(Հարունակութիւն)

ԼՈՅՍ ԵՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

(Հարունակութիւնի վերջ, տես թիւ 2):

Յետնահատակութեան Վարդանանց, կը հոլովին դարեր, կը սահին տարիներ, կը յաջորդեն խաւար դարեր և տարիներ, յորս ամբողջ Հայաստան գրեթէ տգիտութեան շնորհիւ կը լողայ արեան և աղետից ծովու մը մէջ:

Եւս դարուց մէջ կ'ունենայ Հայաստան արիւնընդուշտ վատ Բուզաներ, ազգադաւ և Հայ մատնիչներ, որոնցմէ ըստը՝ սոսկալով կը փախչի և լերանց խորշերու և ծերպերու մէջ կ'երթայ ապաստանիլ. լեռներու դագաթներ յանկարծ լուսարաններ կը հաստատուին (1). լուսով բորբոքեալ վառվառն էակներ հոն դիմելով կ'ուխ

(1) Լուսարան ըսելով վանք պէտք է իմանալ:

տեն լուսով ապրիլ, մինչ զի և լուսոյ համար հոգի աւանդել:

Այս սարսափելի դարուց մէջ երեւելի հանդիսացան Սիւնեաց, Տարոնայ, Նարեկայ և ապա Կիլիկիոյ վանքերը, լուսասէր ժողովուրդը ցուպ 'ի ձեռին հաց 'ի մախաղն, բոպիկ, գլխի բաց հոն կը վաղէր՝ որպէս զի կենաց լուսով մկրտուելով աշխարհիս մէջ լուսով ապրիլ սորվի:

Իայց 'ի Հայաստան երբ այսպէս, անգին Հրէաստանի աւերակաց վերայ՝ զոր լուսոյ Աստուած մի իւր նբարեամբն ներկած էր, ահա յանկարծ տաճար մի է որ կը կանգնի (1), հաղաբաւոր մղձններով հեռի Հայ ժողովուրդը՝ Գողգոթայի լերին վրայ հայ շրթունքներէ բղխող առ Աստուած օրհնութեան մրմունջներ կը լսէ, որք անմահ Աստուծոյ մի հոգի աւանդած արիւնշուայ խաչին առջեւ՝ ծունր ի ջած իրենց խեղճ եղբարց համար կ'ազօթէին. ժողովուրդը հոն ալ կը դիմէ և կ'ուխտէ տարուէ տարի գալ երկիր պագանել հոն Աստուծոյ, և սփռիլ իւր վշտերէն՝ իր հայ եղբարցմէ միւթ թարութիւններ լսելով, որք Գողգոթայի լերին վրայ տարածուած Փրկիչը մատամբ ցուցնելով կը մխիթարէին այն իրենց համարիւն թշուառ եղբարքը:

Այս սոսկալի դարերէն զինի, յորս Հայաստան հեծեց իւր ազգի ազգի թշուառութեամբը, յաջորդեց ապա ԺԲԴ դարը:

Այս դարը Հայաստանի արծաթի դարը կը համարուի:

Այս դարու մէջ երեւելի եղան Ներսէս շնորհալի, Ներսէս լամբրու

նացի, Սարգիս, և Իգնատիոս ընտիր Սրբազան հայրեր. որոց շնորհիւ բաւական մխիթարեցաւ թշուառն Հայաստան. և Հայ գրականութիւնը դարձեալ բաւական ծաղկեցաւ:

Իայց աւանդ, այս դարն ալ շուտ կ'անցնի, կը յաջորդեն դարձեալ սեաւ դարեր, և Հայաստան ահա կ'ընկղմի բոլորովն յանգուցաւ թշուառութեանց շնորհիւ տգիտութեան:

Այլ թշուառութեանս, ինչ է այդ որ կը նշմարեմ, ուր կը տանին այդ թշուառ խմբերը, ուր այդ խեղճ և ողորմելի էակները, ոմանք ջախջախեալ, ոմանք շղթաներու կաշկանդուած, ոմանք աստ և անդ արիւն լուայ փուռած, ոմանք բանտերու մէջ կը հեծեն, ոմանք գետերու մէջ կը լողան, գթութիւն կ'աղաղակեն. բայց որո՞ւ հոգ, ո՞վ միտ կը դնէ. կը լողան դոքա, և հուսկ ապա կը գլորին յանգուցաւ աղետից: Ի՞նչէ, դոքա Հայեր են. ո՞հ, լալու և հեծելու դատապարտուած Հայեր. բայց դոցա հայրական ճակատուց վրայ ի՞նչ է որ կը նշմարեմ, լոյս. իսկ սրտից վերայ, յոյս. 'Դոքա ահա անվահեր կ'աղաղակեն. «Ի զնէր աղէտք, 'ի զնէր սուր և բռնութիւն թող մաքառին. 'ի նանիր թող շղթայք զմեզ պրկեն, մեր աղաղակը մեր ձայնը սա պիտի ըլլայ յաւիտեան, «Աստուած և հայրենիք» կ'ըսեն, և կողկողելով կ'իյնան:

Այլ ցաւոցս. իսկ այդ ի՞նչ է, ուր կը տանիք, անդուծք, այդ աղածրի մանկունքը, ուր այդ գեղանի կուսան մանկիկները, ո՞հ, դոքա կուլան. հայրիկ, մայրիկ, կ'աղաղակեն, բայց որո՞ւ հոգ. բա՞րէ, ահա բռնաւորին թուրը կը շողայ, և կը կրկնէ. «Ուրաջիր Աստուածդ, ուրաջիր զարիւնն հայութեան. ո՞վ, կը կրկնեն դոքա, և կը լողան արեանց մէջ:

(1) Աբրահամ պատրիարքի ժամանակ բսել կ'ուղեմ, ասիկց յառաջ եղածին՝ տեղեկութիւն ուղղեց երուսաղէմոյ պատմութիւններէն կրնայ ի մանալ:

Ահա այսպէս իւր հայրենի հողէն զրկուած՝ ու օտար աստղերու տակ թաղիլ գատապարտուած հայը՝ չուրանար երբէք իւր սրտի լուսոյ գոյութիւնը, չուրանար նա եւ այն սուրբ խաչը՝ զոր իւր հարբն ու հաւքն սրեամբ ներկելով թողուցած էին իրեն ՚ի յիշատակ։

Երանց գագաթներու վրայ զայն կը կանգնէ, աստ և անդ լուսոյ խորաններ կը հաստատէ, և հոն կ'երկիրպագէ իւր հարց Աստուծոյն։

Բայց խաւարը տակաւին իւր պատեւրազմը կը շարունակէ, կը կործանէ լուսարանք, հոյ ճարակ կուտայ լուսեղէն մատենանք, և ապա լի կատաղութեւ թուրը կը քաշէ և մահ կը տպաւնայ։

Բայց լուսով վառուած հայը՝ կը բանայ վերջապէս իւր կուրծքը. « զարկ, կործանէ՛ այս տաճարը, մարէ՛ այն լոյսը՝ որ հոս կը վառի. » կ'ըսէ և կը մեռնի։

Եւ իւր արեամբն արիւնոտած խաչը գրկելով կը թռչի յանմահութիւն, երգել և պարել նոցա հետ, որք նոյն յուսով մեռան, նոյն յուսով հոն թռան, և Յաւիտենականն եւս ՚ի սէր հայրենեան իրաւանց, զոհեալ նահատակաց արդէն հիւսուած պըսակը՝ նորա ճակատը բոլորելով կ'ըսէ.

« Ահա քեզ երջանկավայր յաւիտենական, ցնծա՛ և հրճուէ՛, ո՛վ լուսոյ գոյութիւնը յարգող, և հայրենեաց խորանը պաշտպանող սիրելի զաւակ։ »

Այս ահաւելի դարերէն զինի՝ կը յաջորդէ հուսկ ապա ԺԹԳ դարը։

Հազիւ թէ այս դարը իւր կէս շըրջանը լրացուցած էր, ահա յանկարծ հայը իւր աշուրները շփելով լոյս կը նշմարէ, կը նշմարէ նա և յայտնի այն սոսկալի վիճը՝ ուր գլորած էր շնորհիւ տգիտութեան. ուստի լոյս կը գոչէ և կըսի իւր տիւր. « Աստասէր և եռանդուն սրտեր կը բորբոքին և կը խրախուսեն ժողովուրդը, կը բարո-

ւն որ հայութեան փրկութեան միակ յոյսն՝ լոյսն է. վասն զի քաջ գիտցան տոբա՛ որ ազգ մի այն ժամանակ կրնայ երջանիկ վիճակ եւ ապագայ ունենալ, երբ լուսով ապրի և լուսով գործէ։ »

Սոցա քաջալերիչ բարբառէն քաջալերուեցաւ ժողովուրդը և սկսաւ շարժիլ. բայց լուսասէրք անով չըգոհացան, վասն զի քաջ գիտցան որ ազգ մի այնպէս դանդաղ շարժմամբ չկրնար զարգանալ. ուստի հայութեան այս բուն ճշմարիտ և հաւաքատ զաւակները կրկնեցին ժողովրդեան, « քալէ՛, բայց ծառայելով Աստուծոյ և հայրենեաց։ »

Բայց ո՞վ պիտի տար կարաղութիւն այս ժողովրդեան քաջ գիտնալու իւր այդ պարտաւորութիւնը՝ կրկնեցին դարձեալ նոքա. « լոյսը։ »

Սոցա ժողովուրդը և սկսաւ գործել, և ահա աստ և անդ լուսարաններ հաստատուեցան, ազգային մանկալիներ հոն գիմեցին գունդագունդ, որպէս զի ազգն ՚ի զարգացումն առաջնորդող լոյսը՝ իրենց սրտի մէջ վառելով ոչ թէ միայն արժանանան ըլլալ հայութեան բարի և առաքինի զաւակներ, այլ և կարողանան լուսոյ շնորհիւ բոլորովին հալածել, ընդհաւնուր Հայաստանի հորիզոնը պատած՝ այն դարաւոր խաւարն՝ որ անչափ սղետից և ազգի ազգի թշուառութեց պատճառ եղած էր։

Լուսոյ այս տաճարներուն մէջէն սկսաւ ազգայնութեան բոցը ծաւալիլ. ամեն ուրեք սկսաւ լոյս, այս բարբառը լսուիլ. և հայութեան աւրիւնը որ դարերէ հետէ տակաւ առ տակաւ սկսեր էր սառիլ, յանկարծ սկսաւ բորբոքիլ դարձեալ հայ երակներու մէջ, և հայն լուսով սկսեց զարգանալ։

Բայց աւանդ, քանզի այս լոյսը նսեմ

էր և զարգացումն կաղն 'ի կաղ կը քայլէր, ինչո՞ւ—\] ասն զի ազգին զարգացման փափաքող եռանդուն սրբտերը խրախուսող չկար :

\] ուսասէր անձինք՝ ազգաց պատմութեան էջերն դարձունելով, տեսան որ այն աղբերը և ժողովուրդները միայն զարգացած էին, որոնք իրենց լուսայ նահատակաց ոչ թէ միայն լոկ քաջալերութեամբ, այլ և փառաւոր պսակներով վարձատրած էին : \] Լստի ափշեցան մնացին, երբ տեսան որ ազգը իւր զարգացման փափաքողները ոչ թէ միայն պսակել, այլ գոնէ լոկ քաջալերել չգիտէ, տեսան նաև որ ազգը դեռ կարողութիւն չունէր իւր բարին ու չարն քննել և որոշել, տեսան վերջապէս որ ազգը թէ իւր բարերարին և թէ իւր չարարարին՝ մի և նոյն ակամբ կը նայէր, բայց սակայն չյուսահատեցան այս զգայուն էակները, ուստի լոյս դարձեալ աղաւակեցին, բայց ահա յանկարծ \]. \] ահակայ, \]. \] ետրովպայ եւ այլոց Հայաստանեայց բարերար նահատակաց հազար տարիէ 'ի վեր չորցած կրմախններն աղաղակեցին, պսակ : \] Կրկնեցին և սոքա, չկայ, \] Եւ մարդկութիւնը կրկնեց. չկայ ուրեմն այդ ազգին զարգացում : Իսկ ես երբ լսեցի զայս, ահա պաղ քրտինք մի էր որ ուղղեց բոլոր մարմինս :

\] Եսնք լսելով դո՛ւք հայեր, մի յուսահատիք այլ քաջալերութեցէք, վստն զի մարդկային կամաց առջեւ ամեն բան կրխոնարհի և կը դիւրանայ, դո՛ւք, որ կը զգայք այն լուսոյ հուրը ձեր սրտերու մէջ, որով բորբոքեցան ձեր հայրերը և դորձեցին, դո՛ւք ինչո՞ւ պիտի դադարիք գործելէ : Հայեր, ձեզ են այս իմ խօսքերս, ձեր հոյկական աչաց վեհ ակնարկները, անգամ մի ձեր հարց հոգի աւան

դած ու հոն հանդէս՝ աւերակներուն վրայ ձգեցէք, և այն հսկայազոր արդարասէր դիւցազանց ցուրտ շիրմաց վրայ տեսէք ի՞նչ գրած է \] Կախտենտիանին ահաւոր մատը, « զ\] ստուած և զհայրենիս սիրելով՝ սոքա յուսով մեռան : »

\] Լստի դուք և ս արժանացիք ըլլալ զաւակ \] ստուածութեան, զաւակ հայրենեաց, զաւակ և մարդկութեան, և գիտցիք, որ այն ատեն կայ ձեզ յերկինս պատրանստ պսակ, պատրաստեալ յանմահ \] րարչէ մի :

Չեր անցեալը պատմեցի, եղբայրք, ահա ձեր այժմեանը կրնե՞րկայացնեմ ձեզ, կը խոստովանիմ այո՛, որ այսօր փոքր 'ի շատէ ըստ կարի լուսոյ մէջ կ'ապրիք, բայց գիտցիք, որ և ոչ իսկ քայլ մի պիտի կրնաք առնուլ դէպ 'ի զարգացում, քանի որ այն լուսասէր անձինք՝ որ ձեզ կենաց բարօրութեան պատճառ եղող լոյսը՝ մատակարարել գիտեն, վարձատրել չը գիտէք : \] Եւ քանի՞նք գիտեմ, որ այսօր փոխանակ ազգին ծառայելու, ազգին մանկտին դաստիարակելու 'ի լոյս, ոմանք օտարաց, ոմանք թափառական, ոմանք այլ և այլ դորձերու ծառայելով՝ հառաչելով օրեր կ'անցունեն, կըսպասեն և կը փափաքին այն աւուր՝ որ զայ, և գերեզմանի ցուրտ քարը իրենց բորբոքեալ սիրտը զովացնէ : Ի՛նչնիք դարձեալ գիտեմ, որոնց վրայ ազգն եթէ իւր խնամն ավուէ, ազգին ի՞նչ ծառայութիւններ չեն կրնար ընել :

\] Լստի ջանացէք, Հայեր, վարձատրել վերջապէս զանոնք՝ որք կարող պիտի ըլլան ձեր դեռավթիթ մանկանց սրտերու մէջ այն լոյսը վառել, որ մարդկութիւնն 'ի զարգացումն կ'առաջնորդէ և ոչ 'ի կործանում :

\] վերջ բանիցս կը կրկնեմ, դար

ձեռք դրաց, ուր պատկ կամ քաջա-
լերութիւն, անդ լոյս, և ուր լոյս,
անդ զարգացում, անդ բարօրութիւն և երջանկութիւն:

Այս լոյսի իմ ազաւորակ, այս և իմ
սրտի ձայն յաւիտեան:

1871 Մարտ 8.

Արարայկ

Տ. Մանասեան:

ԿԱՐԾԵԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Սրտի նախորդ դեկտեմբեր ամ-
սաթուոյն մէջ կարծեաց միութեան
վրայ երկու խօսք ըսելու խոստում
ըրեր էինք, և ահա այժմ խոստում
նիս կը կատարենք համառօտակի:

Արդի փիլիսոփայութիւնը՝ կար-
ծեաց ազատութեան եւս պաշտպան
կեցաւ խորհելու ազատութեան հետ:

Քանի որ, ըսաւ, մարդիկ խորհե-
լու կարողութիւնն ունին, սէտք է
ուրեմն նորա ազատ ըլլան խորհրդին
հետ իրենց կարծիքն ալ յայտնելու,
որ եթէ ճշմարիտ համոզման հիմանց
վրայ յենուին, և նախապաշարմունքէ
ու կանխադատութենէ հեռի ըլլան,
այն կարծիքներն անբռնաբարելի են:

Սակայն շատերը կարծեցին թէ
երբ կարծեաց ազատութիւն կոչ,
կարծեաց միութիւն անհնարին է:

Սենք չենք հաւատար որ կար-
ծեաց ազատութիւնը կարծեաց անմի-
ութիւն ենթադրէ. վասն զի երբոր
մարդկան մօրերը լուսաւոր և սրտե-
րը պաշարումէ ազատ են, ծուռ և
սխալ կարծեաց տեղի չեն տար. իսկ
եթէ գտնուին այնպիսիներ սրոյ
մօրերը շիտթ ու խաւարին և որը
տերն ապահանեալ են, հարկաւ ա-
նոնց կարծիքը ծուռ պիտի ըլլան. և
եթէ համադրումն ընդունելու ևս տը-
րամադրութիւն չունենան, այլ ի-

րենց թիւը կարծեաց վրայ յամառին,
այնպիսեաց կարծիքն ալ ոչ թէ կար-
ծեաց ազատութենէն կը բղխին, այլ
լիկ նախապաշարման կամ նոյն իսկ
տգիտութեան արդիւնք են:

Սրտ շատ անգամ նոյն իսկ կար-
ծեաց ազատութեան բռնաբարումը՝
կարծեաց անմիութիւն կ'արտաբերէ.
վասն զի մարդը կը սիրէ հետամուտ
ըլլալ այն բանին, զոր իր նմանիքն 'ի
գործ կ'ածեն և զոր իրմեն կ'արգե-
լուն:

Ամեն յառաջագիմութիւն, որ
մարդկան ձեռք կ'ըլլայ, կարծեաց
միութեան արգասիք կը համարուի.
վասն զի ուր կարծիքները բաժանեալ
և պառակտեալ են, հոն մարդիկ սր-
տով և հազուով մի ըլլալ չը զօրեղով,
երկպառակութեան մէջ կ'իյնան.
արդ' ուր երկպառակութիւնն ու ան-
միաբանութիւնը կը թագաւորեն,
հոն կարելի է յառաջագիմութիւն
յուսալ: — Այ:

Խօսքերնուս կարդին մէջ քանի մի
օրինակներ ալ յառաջ բերենք պար-
զութեան համար:

Յայտնի կը տեսնէ ամեն մարդ որ
Վազլիացի աղդին մէջ կարծեաց գը-
լաւոր պառակտում մը կայ, որ այս
յառաջագիմասէր ազգը յետին առ-
տիճանի խոնարհեցուց, մինչդեռ նա
յերկինս վերանալ կը ճգնէր:

Այս ազգին մի մասը համադրած
է, որ իրենք այն ատեն հսկայաբոյլ
պիտի յառաջագիմին, և կամ այսպէս
ըսենք՝ առաւել իրենց բարի պիտի
ըլլայ, երբ իրենց կառավարութիւնը
հասարակապետական ըլլայ. և ասոր
հակառակ անդին մեծագոյն մաս մ'
ալ կայսրութիւնը նախամեծար կը
համարէ: Ինչու, այս հարցման լու-
ծումը մեզ բնու հարկաւոր չէ, այլ
մեր գիտնալու կարեւոր կէտն է այն:

որ այս ազգը՝ առանց իրեն կարծիք
ները միացնելու գործի մը ձեռք զար-
կաւ իր յառաջադիմութեան համար,
բայց փոխանակ շահելու՝ փնտսեց,
փոխանակ յառաջ գիմելու՝ յետո ընդ-
կրունկն ընկրկեցաւ . պատճառ . —
Պատճառը յայտնի է . վասն զի սխալ-
մամբ կը կարծէր թէ « առանց կար-
ծեաց միութեան ուրիշ միութիւն
կրնայ ունենալ . » միութիւն , որով
կարողանայր մեծ պատերազմ մը մը-
ղէլ . բայց խաբուեցաւ . վասն զի կար-
ծիքները մի չէին , վասն զի անմիա-
բան էին , և վասն զի պառակտումը
կարծեաց մէջ իյնալէն զինի նոյն
խիկ իրենց մէջն ալ իյնալը անհրա-
ժեշտ էր :

Կարծեաց պառակտումը կամ տար-
բերութիւնը նիւթականին մեծ վը-
նաս տալէ դատ , մասնաւորապէս ազ-
գի մը իմացական և բարոյական վի-
ճակին ալ խիստ փնտսակար է :

Վասն զի ո՞վ չը գիտէ թէ կան տա-
կաւին այնպիսի ազգեր , (որոց կարգը
կարող ենք դասել նաեւ մեր ազգը ,)
որոց մէջ տարակարծիք կը գտնուին
շատերը նոյն իսկ լուսոյ և խաւարի
խնդրոյն նկատմամբ , խաւարը՝ լուսէն
աւելի սիրելով իրենց գործին գալուն
համար : Սեր ազգին մէջ շատ ժամա-
նակէ ՚ի վեր կարծեաց պառակտումը
կը տիրէ կաթուղիկոսական և այլ
զանազան խնդրոց մասին :

Ոմանք կը կարծեն որ Սոյ և Մի-
թամարայ կաթուղիկոսական աթու-
ներն ազգին էութեան փնտսակար են ,
և այլք ասոր հակառակը կը սնդեն .
երկու կուսակցութիւնքն ալ պատ-
մական և իմաստասիրական փաստերով
կարծիքնին հաստատուելու կը ճգնին :

Սեր բնաբանը չը ներեր մեզ հոս-
տեղ այս երկու տարբեր կարծեաց
վրայ երկարօրէն խօսիլ , միայն այս

չափ կ'ըսենք թէ , « մինչեւ որ այս
կարծիքները չը միանան , անկարելի է
որ այս կնճռալից խնդիրն իր լուծումն
առնու . որքան կախ մնայ և առ ժա-
մանակ մի այսպէս թող երթայ ըսելով
հաստատուն ձեռնարկութիւն մի չըլ-
լուի , կանուխ կամ անագան մի և
նոյն խնդիրը կրկին և կրկին պիտի
յուզուի :

Իսկ այս կարծիքները չեն միանար
երբէք , քանի որ մեր մէջ կը տիրէ
անձնական նկատում , շահախնդրու-
թիւն , փառասիրութիւն , ամբար-
տաւանութիւն . քանի որ մեր սիրտերը
կը կրծեն խեղ , ատելութիւն ու չար
նախանձ և այլ մոլի կիրքեր , որք նը-
սեմացուցած են մեր մտաց այն պայ-
ծառ բանը , որուն ճշմարիտ լուսա-
ւորութեամբը միայն կարող պիտի
ըլլամք ազգին բուն օգուտը նշմարել .
ճշմարտն ու օրինաւորը սիրել , իսկ
կեղծն ու ապօրինաւորը մերժել :

Իստիս յիշեալ աթուները բառ-
նալէն աղէկ է բարոյապէս իրար կա-
պելը , որ կարող չըլլան իրարու հա-
կառակիլ :

Չենք խօսիր հոս Պալաթիկայի խնդ-
րոյն վրայ եւս , որոց համար Հայոց
զառակունքը իրարու դէմ սիւսահե-
ցին , զիրար թշնամանեցին և տակա-
ւին կը շարունակեն , ինչո՞ւ . — վասն
զի դեռ չը լուծուեցաւ խնդիրը . ին-
չո՞ւ . — վասն զի տարբեր են կարծիք-
ները , որոց մէկ կողմը հարկաւ մաս-
նաւոր նկատման կը ծառայէ . որն ալ
ըլլայ , թող ձգէ մասնաւորը և ընդ հա-
նուրին օգուտը խորհի առանց նա-
խապաշարման , և ահա կարծիքները
կը միանան և խնդիրն իր վերջնական
որոշումը կ'ըստանայ : Հայկաց որդիք ,
սթափինք , հայրերնիս մէկ , փառ-
քերնիս մէկ , ազգին օգուտը կը պա-
հանջէ որ սրտերնիս ալ մէկ ըլլայ , որը

տերնիս մի ըլլալու համար պէտք է որ իրարու միտք իմանանք, եթէ թիւր կարծիք մը ունինք, ուղղենք զայն. ապա թէ ոչ չենք կարող բնաւ յուսալ ազգային վերակենդանութիւն, այլ ինքնին մեռելութեան կը դատապարտենք Վրդը, որ մեղմով է և մեղմէ կը բաղկանայ:

Սուրբ Միգրի
Տէգրանիւրայի:

ԱՐԵՒԵԼԵՆ Մ Ո Մ ՈՒԼ

Վրէ-էլեան Սամել ծնունդը արդէն աւետեցին ազգային պարբերականները: Եւսմ է որ Սիմն ևս կատարէ իւր պարտքը:

Վրէ-էլեան Սամելը աննպատակ չէ, այլ Վրատակ ունի, և իւր նպատակին ծառայելու գեղեցիկ նշանները պարզապէս կ'երեւին արդէն հրատարակուած երկու թիւերուն մէջ: Վրէ-էլեան Սամելը արժանեաց և կարեւորութեան համառօտագիծ պատկերը իւր Վրատակին մէջ է, ուր ի միջի այլոց այն տողերը կը կարդանք. «Եթէ հեղինակի մ'ըսածին պէս՝ լրագիր մը ծառայել հանդէս մը հրահանգի է, հանդէսներու շատութեան պէտքը կը դառնայ մեր Վրդին նկատմամբ քան թէ օրագիրներու: Իսկ իբրեւ և կշիռ ունեցող օրագիր մը լաւ հասկնալու համար պէտք է բաւական մեծ կակ համբար մ'ունենանք՝ չաղաքական, պապական, քրիստոնէական, իմաստասիրական և այլն գիտելեաց »:

Այս տողերը խիստ ճշմարիտ են, և ներկայ ժամանակիս ազգային օրագրութեան վիճակին նայելով, աւելի մեղմութեամբ քան թէ խոտութեամբ գրուած են: Իսկ որք է որ մենք եւս մեղմ խօսինք:

Սեր ժողովուրդը, որ արդէն ընթերցասիրութեան շաւիղը մտնելու վրայ է, ընդհանրապէս ուսանելու կամ բան սովորելու և հմտանալու կարօտութիւն ունի: Վարդէն արտաքին ընթերցող ժողովրդի ուսանելու և բարոյական ու մտաւորական կերակրով սնանելու խնջոյքներն են ընտիր հեղինակութիւնները, թարգմանութիւնները, հանդէսները և օրագրութիւնները:

Թողունք քանի մի ընտիր ու սակաւ բացառութիւնները և ընդհանրապէս նկատենք: Ի՞նչ նպատակի և ի՞նչ ըսկզբունքի կը ծառայեն մեր ազգային արդի հրատարակութիւնքը: Ի՞նչ կը սերմանեն մեր Վրդի մէջ երեւցած հեղինակութիւնները և թարգմանութիւնները: — Ճշմարիտ լուսաւորութեան և ազգային վերածնելութեան սերմունք: Ի՞նչ կ'ուսուցանեն մեր օրագրութիւնները և հանդէսները: — Վաղաքագիտութիւն, հմտութիւն մարդկային սեռի յառաջգիմութեան և բարեկեցութեան: Կայ արդեօք մեր արդի գրականութեան մէջ այն բուցովաւ հուրը, որ պիտի հրդեհէ, փռչացնէ և սպառէ ամեն նախապաշարմունք, ամեն խալ դատմունք, ամեն սնոտիք և ամեն ապականութիւնք սրտի և մտաց: Կայ արդեօք այն փութան եռանդն ու գիտուն մշակութիւնը, որով պիտի արդի լեզուն զտուի, մաքրուի, կերտուի և շքեղանայ ազգային շքով ու տիպարով: Կայ արդեօք մեր հրատարակութեանց մէջ այն փրկարար սկզբունքը, այն անծախելի տարրը և հաստատուն հիմունքը, որուն վրայ պիտի բարձրանայ մեր ազգային վերականգնման շէնքը: Վաղղիական գրականութեան մէջ ամեն հրատարակութիւն, որ 89ի հայրենասիրութեան ոգւոյն դէմ կը վրնի,

և կամ կը թիւրէ ու կը ծառայէ, վտանգաւոր համարուած է (1)։ Աւելինք արդեօք և մենք ազգային յատուկ սիրդ բունք, յատուկ նպատակ, և գիտե՞նք արդեօք՝ թէ մը հրատարակութիւնը մեր նպատակին կը ծառայէ և որը զայն կը տասարալէ։ Աւելի արդեօք մեր գրականութիւնը բարոյական կոմուն, ճշմարտութեան շաւիղ, որ իմանանք թէ ինչպէս կը գործենք և ուր կը գիմենք։

Երբ այս հարցումները կ'առաջարկենք և կը խորհնք մեր ազգային հրատարակութեան վրայ, կ'ամբօխ մեր սիրտը և կը դգգանք որ արդարեւ շատ և շատ պէտք ունինք ոչ միայն հրահանգիչ հանդէսներու, այլ և հառուն հեղինակութեանց, որոնք ժողովուրդը իւր անկման վիճակէն ի վեր բարձրացնեն և ոչ թէ աւելի խորատու դեն՝ տգիտութեամբ տգիտութիւնը շոյելով և կոյր առաջնորդութիւն դէպ ի խորխորատը առաջնորդելով։ Պէտք ունինք այն հրահանգիչ հանդէսներու, և ահա այս իսկ նկատմամբ խիստ ուրախական է մեր համար, ներկայ թուականին մէջ, Արեւելեան Սափայ ծնունդը, որոյ անսքը յուսածպիտէ և գեղեցիկ, կազմուածքը ողջ և անթերի, ձայնը յտտակ և քաղցր, նայուածքը ուղիղ, և հետեւտպէս արժանի զարգանալու, աճելու և երկար տարիներ ապրելու։

Արեւելեան Սափայը արժանի է համակրութեան և քաջալերութեան, վասն զի կը ած է իւր կարողութիւն

ներ, պատրաստած է իւր պաշարը և այնպէս ճանապարհ է ած։ Արեւելեան թէ ամեն հեղինակներ, Արեւելեան Սափայ կ'ամբարիւն նման, գրիչ ձեռք առած ժամանակ, ինքնին հարցնէին՝ թէ ունի՞ն արդեօք կարողութիւն, և պատրաստ են սղըսներ պաշտպանելու համար ամեն զոհողութեան տակար

ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՔ

Ներկայ ամսոյ մէջ երկու դպրոցական հանդէսներ կ'ստարուեցան։ Վայնանեանց դպրոցի հանդէսը կատարուեցաւ ամսոյս 14ին, հանդէսը վիճակահանութեամբ առնեգործաց, իսկ Դառանգաւորաց վարժարանի հանդէսը կատարուեցաւ ի 18 ամսոյս։ Վայնանեանց դպրոցի հանդիսին մէջ 4 համառօտ ծառեր կտրեցին և մի տրամախօսական արարուած ներկայացուցին օրիւրդները, և ապա Ս. Պատրիարքը յորդոր կտրեց մայրերուն, որ չքանան իրենց աղջիկները դըպրոց զրկելու։ Իսկ Դառանգաւորաց վարժարանի հանդիսին մէջ 8 հատ Հայերէն, մի հատ Տաճկերէն և մի հատ Վաղ, ծառեր կտրեցին Դառանգաւորները, մի տրամախօսութիւններկայացուցին և երկու հատ Հայերէն և Վաղդիարէն տաղաչափութիւններ արտասանեցին։ Հայերէն ծառախօսներէն էին՝ Ներսէս Բաղդասարեան Աթաբեկի, Յարութիւն Յաւսեան Աթաբեկի, Թադէօր Վրիգորեան Աղբիւնաւոյսեցի, Վարդէլ Պողոսեան Աղէքսանդրացի, Պողոս Յակոբեան Չանագ-Վալեցի, Տաճկերէն՝ Կարապետ Թաթմասեան Չանագ-Վալեցի, իսկ Վաղդիարէն՝ Վեօրդ Տ. Յ. Պոփովիչ Իսմայելցի։

Ճառախօսութիւններէն զինի քաղաքիս առ ժամանակեայ Կուսակալ

(1) Սոյն 1789 թուականի շարժումները զբաղեցրին սղըսներէն էր քաղաքային հաւասարութիւն (l'égalité civile), քաղաքական ազատութիւն (la liberté politique) և խղճի ազատութիւն (la liberté de conscience)։ Նոյն ժամանակէն ի վեր ինչ կառավարութիւններ որ այն սղըսներէն համակերպեցան, նոր կառավարութիւններ կոչուեցան։ Իսկ ուրոնք որ չը կամեցան համակերպիլ հին ձեռն կառավարութիւններ յորջորջեցան։

Վսեմ: Տառ Ֆ Փաշան համառօտ ա-
տենախօսութեամբ յայտնեց իւր շը-
նորհակալութիւնը, և ապա Վսեմ:
Սրբազան Պատրիարքը ուսման օգու-
տը բացատրելէն և իւր ուրախու-
թիւնը յայտնելէն զինի՝ դոհաբանա-
կան մաղթանքներ կարդաց () Գոտտա-
բառ Սուլթանի և Նորին պաշտօնա-
կալաց համար, Հայ Ագգի և Եկե-
ղեցւոյ սլայծառութեան համար եւ
ջերմ խնդրուածներով կնքեց իւր ա-
տենախօսութիւնը:

Հանդիսին ներկայ էին ոչ միայն
միաբան Հարք և հաժօրէն ուխտա-
ւորք, այլ և Վսեմ: Կուսակալը քանի

մի պատուաւ որ պաշտօնեաներով,
Ռուսաց վանքի Գեր, Արիմանդրի-
տը և բժիշկը, Ասորիացւոց վանքի
տեսուչը և իւր տեղապահը և քաղա-
քիս նշանաւոր հայապգինները: Հան-
դիսականաց բազմութեան պատճա-
ռաւ Հանդէսը կառարուեցաւ վար-
ժարանի առջեւ մայր ծառերու տակ,
ուր կանխապէս եղած էր ամեն պատ-
րաստութիւն:

Հանդիսի մէջ կարդացուած ճա-
ռերէն այս անգամ կը տպագրենք մի-
այն Գաղղիարէնը, հայերէն թարգ-
մանութեամբ հանդերձ և Հայերէն
ստանաւորը:

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻ ԷԱՅՐ ԵՒ ՊԱՐՈՆԱՅՔ

Ար խնդրեմ որ բարեհաճիք Ձեր ներդաժի-
ռենկութիւնը մատուցանել քանի մի խօսքե-
րուս, զորս կ'ուզեմ Ձեզ, առանց պերճախօսա-
կան սեթեւեթութեան: Նոստ աշակերտքս, որ
այժմ քայլ առ քայլ կ'ընթանայ Սեւանի շաւղին
մէջ, ճանաչելով արդէն որ իմաստութեան սկիզբն
է պարտուց կատարումը, այսօր պատեհ առիթ
ունենալով, կը փութամք յայտնել Ձեզ մեր երախ-
տագիտութիւնը, զոր մեր պարտաւորութեանց մի
մասը կը համարինք: Պարտաւոր, Գուրք Ձեր ներ-
կայութեամբ կը պատուէք թէ մեր Սուրբ Աթո-
ռը և թէ մեր Վարժարանը, որ նոյն Աթոռոյ
խնամակալութեան և վարչութեան հովանոյն տակ
կը գտնուի: Կամ աւելի պարզ առել, Ձեր ներկա,
յուսթիւնը քաջութեամբ ինչ մէջ եւս քան զե-
ւրս յառաջանալ գիտութեան դժուարին շաւղին
մէջ, որով ահա կը թողուք մեր որտեղու մէջան,
ջնջել յիշատակ շնորհակալութեան, կենդանի ըզ-
գացումներով հանդերձ: Ծիով բանիւ, կը պար-
տաւորէք զմեզ երախտագէտ լինիլ Ձեզ, Ընդո-
նեցէք ուրեմն այդ մասին մեր անկեղծ և ջերմ
շնորհակալութիւնները:

Եւրոպան, որն ըկայիս մէջ գիտութեանց և արհես-
տից վառարանն է, չէմք կրնար մոռնալ, որ երբեմն կը
պարտաւորէր խնդրել Արիայէն՝ ուսուցիչ գիտու-
թեանց և արհեստից: Բայց անցալը ներկային հետ
բազմապէս իր քանակէն խիստ մեծ տարբերութիւն
և զարմանալի կերպարանափոխութիւն յայտնաբեր-
է Եւրոպացւոց համար՝ իրենց նախորդներէն գե-
րազնայիլ: Յիրաւի, ուրախութեամբ կը մտաբե-
րենք, որ Եւրոպայի այլ և այլ ազգերն և լուսա-
ւորեալ ժողովուրդներն են, որք իրենց բազմաբեր-

MONSEIGNEUR ET MESSIEURS.

Veuillez prêter, je vous prie, une oreille in-
dulgente aux quelques paroles que je vais vous
adresser ici, sans aucune prétention de ma part,
aux ornements de l'éloquence. Humbles écoliers qui
marchons maintenant pas à pas dans la carrière
de l'Etude, nous comprenons pourtant déjà, que le
commencement de la sagesse est l'accomplisse-
ment du devoir; voilà pourquoi nous saisissons, au-
jourd'hui, avec empressement, l'occasion favorable
qui se présente à nous, pour accomplir une chose
que nous regardons comme une partie de nos de-
voirs. En effet, Messieurs! en condescendant à vous
rendre à cette réunion, vous honorez par votre pré-
sence et notre Saint Siège Patriarcal, et notre Ecole
placée sous sa haute direction; ou plutôt votre pré-
sence ici est un encouragement public à nous a-
vançant de plus en plus dans la route ardue des
Etudes; par-là, vous laissez dans nos cœurs un sou-
venir ineffaçable uni au sentiment de la plus vive
gratitude; par là, en un mot, vous nous obligez à
vous être reconnaissants. Recevez-en donc, ici, nos
plus sincères et nos plus chaleureux remerciements.

L'Europe, qui présentement, est le foyer des
sciences et des arts, a dû pourtant, nous ne devons
pas l'oublier, demander autrefois, à l'Asie, cette
même étude des sciences et des arts. Mais en
comparant le passé avec le présent, nous trouvons
dans ce dernier, il faut le dire aussi, une immense
différence et une admirable transformation. Ce qui
n'est pas, du reste, une petite gloire pour les Eu-
ropéens d'avoir dépassé leurs devanciers. Ce sont,
en effet, nous le rappelons avec bonheur, les di-

ալն և տաժանելի աշխատութիւններով գիւրա-
ջուցած են մեր համար գիտութեանց և արհես-
տից քաւարին ճանապարհները, փոքր իրենց,
մենք, այժմ նոցա հետեւողքս, պիտի կրնամք խիստ
գիւրութեամբ յառաջագիմել և խիստ շուտով հաս-
նիլ մեր նպատակին, և այսու իսկ առիթ ճանա-
շել և պատուել մեր սուրբ և գերագոյն կոչումը :
Լուսաւորեալ ազգաց սոյն բարիքը արձանագրուած
է արդէն և արձանագրուած պիտի մնայ յաւի-
տեան, ոչ միայն մեր որտեղու մէջ, այլ և բոլոր
մարդկանց, որք կը ճանաչեն գիտութեան յարգը :
Այո՛, պիտի գրոշմուած մնայ, ոչ միայն զգալի
գիրերով, այլ այնպիսի տառերով, որք միայն մտաց
աչօք կը տեսնուին : Այս պատճառաւ անթիւ և
անչափ շնորհակալութիւններ կը պարտիմք բոլոր
աշխատասէր և լուսաւորեալ ժողովրդոց, որք կ'ա-
ջակցին մեզ՝ մաքառիլ և զինիլ արգիւտութեան բռ-
նութեան դէմ, զայն յաղթելու և նուաճելու հա-
մար : Ուստի, Պարոնայք, անտարակոյտ Ձեզ եւս
կը պարտիմք կենդանի շնորհակալութիւն մատու-
ցանել, որ յայտնապէս գիտութեան և լուսոյ բա-
րեկամներ և արքանեակներ կը հանդիսանաք, կը
խնդրեմք, որ բարեհաճիք չը խնայել մեզմէ Ձեր
քաջակրթութիւնները, որք պիտի օգնեն մեզ հաս-
նիլ մեր նպատակին, որ է Եռաւնդամութիւն և Լու-
սաւորութիւն :

verses nations et les peuples civilisés de l'Europe,
qui nous ont rendu facile, par leurs pénibles et
gigantesques travaux, la route des Etudes et des
Arts. Grace à eux, nous qui les suivons pourrons
maintenant progresser plus facilement et attein-
dre aussi notre but plus rapidement; et par cela
même connaître mieux et honorer davantage no-
tre sainte et sublime vocation. Ces faveurs restent
et resteront à jamais écrites, non seulement dans
nos cœurs, mais dans les cœurs de tous les hom-
mes éclairés, qui connaissent le prix de la science;
elles s'y traceront, non en lettres sensibles, mais
en caractères qui se voient seuls avec l'oeil de l'es-
prit; pour cela, nous devons d'innombrables et d'im-
menses remerciements à tous les peuples laborieux
et éclairés qui nous accompagnent dans la lutte, et
s'arment avec nous contre la tyrannie de l'ignorance,
pour la vaincre et la dompter. En conséquence, nous
ne pouvons nous empêcher de vous exprimer nos
vifs remerciements, à vous aussi, Messieurs! qui vous
montrez si ouvertement, aujourd'hui, les amis et
les sectateurs de la science et de la lumière. Veuil-
lez, nous vous en prions, ne pas nous épargner
vos encouragements, cela nous aidera à atteindre
notre but qui est: progrès et civilisation!

George Popovitz.

Jérusalem

18 mars 1871

1871 Մարտ .
Յետադիմ :

Գեորգ Փոփովիչ Իսկուսել
Աւստրիական Եւրոպայի :

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՈԳԻ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆ
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԵԱՆՔ Ե ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ

Ո՛չու առութեան մէջ ալ հերիք

Ո՛վ եղբարք իմ մէք թաւալինք,

Հերքենք 'ի բաց զանկրթութիւն

Գրկենք սիրով մեր փրկութիւն :

Ս'եր փրկութիւնն է կրթութիւն

Ի ալ կրթութիւնն է մարդկութիւն :

Փրկչին խաչն է դաստիարակ,

Նորա վարքն է մեզ օրինակ

Դաստիարակ կրօնքն ընտրեմք

Որ փրկութիւնն իսկոյն գտնենք :

Ս'եր կրօնքն է կեանք զօրութիւն

Կրօնքն է լոյս, սէր և փրկութիւն :

Օ՛ն փութացէք շահատակինք

Յառաջագէմ ճ'ն նկրտինք :

Վառուինք կրօնի սուրբ եռանդով

Օգտանք ՚ի սիրտ գութ և գորով.

Խղճանք թշուառ ազգի վերայ
Որ անհաստատո նա կ'երիւայ :

Կրօնի հիմն է վէմ անյողդողդ
Կրօնի վրայ կանգնենք ուղղորդ
Կրթութեան շէնքն, որ անկործան
Ս'նայ աղբին Սուրբ ապագան .

Փորձով գիտցանք որ ամեն բան
Լ'անդ է միշտ դիւրակործան :

Յաւիտենից ճշմարտութեանց
Սկիզբն է նոյն Լ'նմահն Լ'ստուած
Կրօնքն ըսկիղբ անկէ առաւ
Կ'առաջնորդէ դէպ այն հարկաւ
Ճշմարտութեան վրայ հիմնենք
Ս'եր կրթութիւնն ու մեր օրէնք :

Ճշմարտութիւն է մեր կրօն
Ճշմարտութեամբ կուգէ պաշտօն,
Իւր գրօն է սէր ընկերին
Իրմով ազատ կ'ըլայ գերին .

Սուտն ու կեղծիք դուրս են անկէ
Իռնութիւններ նա կը հերքէ :

Ի յս տարածեց Փրկիչն Յիսուս
Բղմեզ կոչեց աշխարհի լոյս .
Պատուէր ունիմք ՚ի լոյս գնալ
Ս'ոքով վարքով լոյս երեւնալ .

Սուտն ու չարը խաւարին է,
Ս'ոլին երբէք Քրիստոսին չէ :

Ի՞նչ կարող է մարդկան զեղծմունք
Խախտել կրօնի հաստատ հիմունք
Ով չէ սովոր նորա հոգին
Շուտ կը գլորի վնէն ահագին .

Ով որ չունի զգացմունք կրօնքի
Ս'արմին է նա չունի հոգի :

Ո՛հ, ի՞նչ թշուառ են այն մարդիկ
Որ կրթութիւն չունին քաղցրիկ,
Լ'յն երկնային Սուրբ սկզբանց
Որ կը շնորհէ բեկրանք անանց .

Երջանկութեան ուղիղ ճանբան
Յիսուս Քրիստոս է մի միայն :

Նա տուաւ մեզ եղբայրութեան
Նշխարներ ի կապ միութեան .
Նա պարգեւեց վճատելոց
Յոյս, քաջութիւն, պարտասելոց .

Ս'իսթար է որբոց այրեաց
Իժիշկ անթիւ ցաւոց վիրաց :

Լ'նով ճանչանք մարդկութեան պարօք
Իրաւանց տէր անով եղանք .
Լ'նով ճօխ են մեր վայելքներ

Լսանց անոր են ցեցակիր :

Վայ ու չունի յոյս ՚ի Յիսուս
Պիտի կորի խաբառ անյոյս :

Լսառածային այս սուրբ Կրօնք

Սեզ կը շնորհէ ամեն պիտոյք :

Ընթատութեան կուտայ յորդոր

Չափով վայելքն է անպղտոր :

Սուրբ է ամեն արդար վայելք

Երջանկութիւն է նորա ելք :

Ո՛վ չի բաղձար երջանկութեան

Ո՛վ չի ցանկար խաղաղութեան

Իսկայ գանեկու ո՛վ կը փութայ ,

Եւ մարի սխալ կերթայ ,

Երջանկութիւն սիրուն անվերջ

Չի գանուիր նիւթերու մէջ :

Սի խաբուիք մի , շուտ ետ դարձէք

Կրօնի սիրով բարբոքեցէք

Չեր սիրան ու միտք լաւ կրթեցէք

Սարգկութեան պարաքն աղէկ ճանչցէք :

Որ փրկութեան շուտով հասնիք

Խեղճութենէ շուտ ազատիք :

1871 Փետր. 25

յերդասուղէմ. Կ. Յ. Ե.

ԵԼՍՄԵԼԿԵՐԵԼՆԵՐ

Օտմանեան Բարեխնամ Կառաւ
վարութիւնը հաճեցաւ երրորդ կարգի
չքանչան շնորհել Ս. Ընթողոյս
Սուսարարապետ Գեր. Սահակ Ըրբ
Եպիսկոպոսին ՚ի վարձատրութիւն
իւր բաղմատագնապ ճանապարհորդ
ութեան, զոր ամօք ինչ յառաջ կա-
տարեց Հապէշատանի մէջ Ենգղիացի
բանտարկելոյ ազատութեան համար :

Ենչու շտ ամեն ազգայինք ուրա-
խակից կը լինին մեզ սոյն Կոյսե-
րական պարգեւատրութեան համար,
փսն զի քաջ կը ճանաչեն այն արիա-
կան առաքինութեան և քրիստոնէա-
կան մարդասիրութե մեծութիւնը,
որով յանձնառու եղաւ Սահակ Ըրբ
բազանր ՚ի պատիւ Ըղգին կատարել
Ենգղիոյ մեծազօր Տէրութեան առա-
ջարկութիւնը :

— Կայսերական Կառավարութիւնը
հաճեցաւ նմանապէս չորրորդ կարգի
չքանչանաւ և էֆէնտիութե տիտ-
ղոսի պատուէլ մեր համազգի Ենչ-

գեան Սեծ. Յակոբ էֆէնտին , որ
թէ բնդհանրապէս Ըղգին մէջ և թէ
մասնաւորապէս Ս. Ընթողոյս մէջ նը-
շանաւոր է իւր ազգասիրական գու-
վելի գործքերով : Ըղգային երախ-
տագիտութիւնը վաղուց արդէն պը-
տակ հիւսած է Սեծ. Յակոբ էֆէն-
տին սիրալի արարմանց համար , ու-
րախ ենք , որ նա այսօր Կայսերական
պատուով եւս կը պսակուի :

— Սեծ. Ենգրէաս Ըղայ Գեանջե-
ցեանց Շուշեցի , որ անցեալ տարի
յուստ գալով ՚ի Ս. Երուսաղէմ իւր
ստատածեանութեամբ պատուած էր
Ս. Ընթողոյս , այս տարի եւս 60 հատ
բնակիւ և խոշոր պղնձեայ սկեզօծ կան-
թեղներ զոհած է Ս. Յարութեան
տաճարի համար : Սեծ. Ենգրէաս Ը-
ղայի սոյն բարեպաշտութեան յիշատա-
կը պարծանօք պիտի քարոզուի այն
պիսինութեան սրբալայրի մէջ , ուր
ամեն քրիստոնէայ ազգեր իրենց հա-
մազգիներու առատածեանութեամբ
կը պարծին :

ՅԵՆԿ

ՄԵՐՏ

Սիմոն Պետրոս .	49
Սուրբ Տեղեաց խնդիրը .	55
Լոյս և Օտարացում .	61
Կարծեաց միութիւն .	65
Լքեւեղեան Սամուէլ .	67
Դպրոցական հանդէսք. — Ճառ և Ոտանաւոր .	68—72
Եւսեփի Կարգաւորական .	72

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱՆՔ

- Ա. Սիմոն ամեն ամիս կը հրատարակուի 24 էրեսէ բաղկացեալ մեկուկէս ութածալ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մեծխոյնէ, հանդերձ ճանապարհի ծախքովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել ուզողը, պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս գա. հեկան վճարէ :